

Jerzy Stryk*

Orzekanie w sprawach o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Reformą małżeńskiego prawa majątkowego z 2004 r.¹ dokonano m.in. gruntownej zmiany zasad dotyczących wykonywanego przez małżonków zarządu majątkiem wspólnym. Przed nowelizacją ustawodawca posługiwał się w tym zakresie kategorią czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, do dokonania których wymagana była zgoda małżonka (art. 36 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego² w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie wymienionej wyżej zmiany). Nowe przepisy (art. 37 k.r.o.) przewidują konieczność wyrażenia przez małżonka zgody na czynność zarządu jedynie w enumeratywnie wskazanych przypadkach. Tym samym znacznie poszerzona została autonomia małżonków w zakresie dysponowania majątkiem wspólnym. W uzasadnieniu rządowego projektu nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³ wśród przesłanek zmian wskazano na założenie zgodnego i lojalnego działania małżonków dla dobra rodziny, które nakazuje przyjęcie zasady samodzielnego dokonywania przez nich czynności zarządu, jako bliższej realiom życiowym. Innym – nie mniej ważnym – powodem dokonanych zmian był wzgląd na pewność obrotu, tzn. doprowadzenie do sytuacji, w której potrzeba uzyskania zgody małżonka wynika z zastosowania obiektywnych i jasnych kryteriów, co osiągnięto przy pomocy sformułowania zamkniętego katalogu konkretnych czynności prawnych wymagających zgody małżonka⁴. Podobne względy uzasadniały wprowadzenie w art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o. definicji legalnej zarządu majątkiem wspólnym.

Zasady sprawowanego przez rodziców zarządu majątkiem dziecka określone są w art. 101 k.r.o., który w niezmienionym kształcie obowiązuje od wejścia w życie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W § 3 tego przepisu ustawodawca nadal posługuje się

* Autor jest adiunktem w Katedrze Prawa Rodzinnego i Prawa Nieletnich na Wydziale Prawa i Administracji UKSW oraz w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości.

¹ Ustawa z 17.06.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691).

² Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 583 ze zm.), dalej jako k.r.o.

³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Sejm IV kadencji, druk sejmowy nr 1566, s. 10.

⁴ Uzasadnienie..., s. 11.

konstrukcją podziału czynności na nieprzekraczające i przekraczające zakres zwykłego zarządu, wymagając w tym drugim przypadku zgody sądu opiekuńczego na ich dokonanie. Podobna regulacja zawarta była w art. 58 § 1 kodeksu rodzinnego z 1950 r.⁵ Odminną konstrukcją posługiwał się natomiast art. 29 prawa rodzinnego z 1946 r.⁶, w którym przewidziano zamknięty katalog czynności wymagających zezwolenia władzy opiekuńczej. Warto nadmienić, że dekret ten przewidywał bardzo rozbudowane unormowanie dotyczące „wykonywania władzy rodzicielskiej w stosunku do majątku dziecka”, zawarte w osobnym oddziale, składającym się aż z 13 artykułów (art. 27–39).

W kontekście zmian dokonanych w obrębie małżeńskiego prawa majątkowego, przy uwzględnieniu specyfiki relacji między rodzicami a dziećmi, należy poddać analizie funkcjonowanie przepisów dotyczących zarządu majątkiem dziecka. W szczególności oceny wymaga funkcjonalność rozróżnienia czynności na przekraczające i nieprzekraczające zakres zwykłego zarządu w obecnych uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych. Konieczne jest określenie kryteriów, według których sądy dokonują kwalifikacji tych czynności, oraz zasad stojących u podstaw wydania zezwolenia na dokonanie czynności przekraczających zwykły zarząd. Należy również wskazać na najczęściej występujące problemy prawne w praktyce orzeczniczej sądów w zakresie spraw dotyczących zarządu majątkiem dziecka. Dokonanie wymienionych ustaleń stanowić będzie podstawę do sformułowania wniosków w zakresie ewentualnej potrzeby zmian legislacyjnych w omawianym zakresie.

Niniejsze opracowanie zawiera raport z badania aktowego dotyczącego orzekania o zezwoleniu na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Prezentacja wyników tego badania poprzedzona zostanie analizą dogmatyczną niezbędną do ich interpretacji.

2. ZARZĄD MAJĄTKIEM DZIECKA

W orzecznictwie i doktrynie prawa rodzinnego najczęściej przyjmuje się trójelementową koncepcję struktury władzy rodzicielskiej, zgodnie z którą wyróżniane

⁵ Ustawa z 27.06.1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz. U. Nr 34, poz. 308). Przepis ten miał następujące brzmienie: „Rodzice powinni sprawować zarząd majątku dziecka z należytą starannością. Bez zezwolenia władzy opiekuńczej nie mogą dokonywać czynności, które przekraczają zakres zwykłego zarządu, ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko”.

⁶ Dekret z 22.01.1946 r. – Prawo rodzinne (Dz. U. Nr 6, poz. 52). Przepis miał brzmienie następujące: „§ 1. Zezwolenie władzy opiekuńczej wymagane jest do ważności następujących czynności prawnych, dotyczących dziecka, pozostającego pod władzą rodzicielską:

- 1) do zbywania i obciążania nieruchomości;
- 2) do nabywania, zakładania, wydzierżawiania i zbywania przedsiębiorstwa zarobkowego oraz do przystępowania do spółki handlowej w charakterze osobiście odpowiedzialnego spółnika;
- 3) do udzielania prokury;
- 4) do zaciągania pożyczek i zobowiązań wekslowych;
- 5) do udzielania poręczeń i przejmowania cudzych długów;
- 6) do zawierania umów najmu lub dzierżawy, jeżeli stosunek umowny ma trwać po dojściu dziecka do pełnoletności;
- 7) do czynienia darowizn, chyba że odpowiadają one obowiązkom moralnemu, względem przyzwoitości lub zwyczajowi;
- 8) do zrzekania się lub odrzucania spadków;
- 9) do zawierania ugód lub czynienia zapisów na sąd polubowny, jeżeli przedmiotem ich jest czynność prawna, wymieniona w pkt 1)–8).

§ 2. Władza opiekuńcza może udzielić ogólnego upoważnienia do czynności prawnych, wymienionych w § 1 pkt 4) i 5), gdy jest to niezbędne do prawidłowego zarządu majątkiem, a zwłaszcza do prowadzenia przedsiębiorstwa zarobkowego”.

jest element pieczy nad osobą dziecka, pieczy nad majątkiem dziecka oraz jego reprezentacji (przedstawicielstwa ustawowego)⁷. Jednocześnie w literaturze wskazuje się na niejasność przepisów kodeksowych w tym zakresie i trudności w ustaleniu zakresów pojęciowych sformułowań, którymi się one posługują. Kontrowersje dotyczą przede wszystkim elementu osobowego władzy rodzicielskiej. Mniejsze wątpliwości pojęciowe pojawiają się w odniesieniu do atrybutu majątkowego władzy rodzicielskiej⁸. Niemniej również w tym zakresie należy zwrócić uwagę, że o ile w art. 95 k.r.o. ustawodawca posługuje się pojęciem pieczy nad majątkiem dziecka, o tyle art. 101 k.r.o. odnosi się do wykonywania zarządu. Część autorów nie łączy konsekwencji interpretacyjnych z tym rozróżnieniem, posługując się na równi pojęciami pieczy nad majątkiem i zarządu majątkiem⁹. Sformułowano również koncepcję, według której relacja między pojęciami pieczy nad majątkiem i zarządu majątkiem odpowiada relacji między pojęciami władzy rodzicielskiej i jej sprawowania, a przy tym zarząd jest tylko jedną z form wykonywania pieczy nad majątkiem¹⁰. Zdecydowanie za odróżnieniem omawianych pojęć i rozumieniem pieczy nad majątkiem jako kategorii szerszej, obejmującej zarząd, opowiedział się T. Sokołowski¹¹. Podjęcie szczegółowych rozważań terminologicznych znacznie przekraczałoby założone ramy i cele niniejszego opracowania. Wydaje się, że mając na uwadze praktykę stosowania omawianych przepisów prawnych, celowe jest posługiwanie się pojęciem zarządu w ujęciu szerokim, obejmującym składniki wyłączane z jego zakresu przez niektórych autorów (np. dysponowanie czystym dochodem z majątku dziecka, kontrolowanie majątkowej sytuacji dziecka¹²). Uzasadnienie dla złożonych konstrukcji terminologicznych powinno wynikać z brzmienia przepisów oraz konkretnych korzyści dla ich stosowania. Co do zasady dążyć należy do możliwie prostych i intuicyjnych dla adresatów norm prawnych konstrukcji interpretacyjnych.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera definicji legalnej zarządu dotyczącego majątku dziecka. Jak już wspomniano, definicja tego typu została sformułowana w odniesieniu do zarządu majątkiem wspólnym małżonków w art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o. Przewiduje ona, że wykonywanie zarządu obejmuje czynności, które dotyczą przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego, w tym czynności zmierzające do zachowania tego majątku. Jak wynika z uzasadnienia rządowego projektu nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, definicja ta miała rozwiązać wątpliwości pojawiające się w odniesieniu do zakwalifikowania czynności prowadzących do zaciągnięcia zobowiązań (np. umowy poręczenia) jako

⁷ Por. w szczególności orzeczenie Sądu Najwyższego (dalej jako SN) z 9.09.1976 r. (III CZP 46/75) – *Zalecenia kierunkowe w sprawie wzmożenia ochrony rodziny*, OSNC 1976/9; K. Jagielski, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, „Studia Cywilistyczne” 1963/III, s. 122–123; J. Ignatowicz w: *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, J.S. Piątkowski (red.), Wrocław 1985, s. 804–805; T. Sokołowski, *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987, s. 18 i n.; J. Strzebińczyk w: *System prawa prywatnego*, t. 12: *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, T. Smyczyński (red.), Warszawa 2011, s. 267; H. Cieplą, *Zarząd majątkiem dziecka*, „Rodzina i Prawo” 2012/20–21, s. 33; nieco inaczej strukturę treści władzy rodzicielskiej ujmuje H. Haak, *Władza rodzicielska. Komentarz*, Toruń 1995, s. 46.

⁸ T. Sokołowski, *Władza...*, s. 18.

⁹ Tak np. K. Jagielski, *Istota...*, s. 139; J. Ignatowicz w: *System...*, s. 820 i n.; T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*, Warszawa 2001, s. 303.

¹⁰ J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 284.

¹¹ T. Sokołowski w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), Warszawa 2013, s. 652–653.

¹² T. Sokołowski w: *Kodeks...*, s. 696.

zarządu majątkiem wspólnym¹³. Zamierzeniem projektodawców było zatem, aby czynności tego typu nie były uznawane za czynności zarządu majątkiem wspólnym małżonków. Rozwiązanie takie koresponduje z przyjmowaną w literaturze wąską koncepcją określającą zakres majątku małżonków, zgodnie z którą składa się on jedynie z aktywów – ogółu wchodzących do niego praw, nie zaś pasywów (zobowiązań)¹⁴. Jednym z najważniejszych argumentów na rzecz takiego ujęcia jest zawarta w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego autonomiczna regulacja odpowiedzialności małżonków za zobowiązania, która nie zakłada włączania tych zobowiązań do majątku wspólnego. Zobowiązania zatem ciążyą na majątku wspólnym, ale do niego nie wchodzi.

Inna sytuacja ma miejsce w odniesieniu do majątku dziecka, co do którego kodeks rodzinny i opiekuńczy nie formułuje kompleksowych i rozbudowanych unormowań. Skład tego majątku oraz zasady odpowiedzialności dziecka za zobowiązania są oceniane według przepisów prawa cywilnego. Inaczej niż w przypadku relacji małżeńskich, gdzie występuje czynnik wspólności majątkowej, nie istnieje w odniesieniu do dziecka potrzeba prawnorodzinnej regulacji odnoszącej się do tych zagadnień. Pozwala to na przyjęcie w doktrynie szerokiej koncepcji określającej składniki majątku dziecka, rozumianego jako ogół jego praw i zobowiązań¹⁵. Ujęcie to należy ocenić jako funkcjonalne z punktu widzenia sprawowania zarządu majątkiem dziecka przez rodziców. Pozwala na ocenę w kategoriach wykonywania władzy rodzicielskiej, należytej staranności i ewentualnego przekroczenia zakresu zwykłego zarządu, również zaciągania w imieniu dziecka zobowiązań. Czynności takie stanowią jedną z form zarządu majątkiem dziecka. To zaś prowadzi do wniosku, że definicja zarządu majątkiem dziecka, analogiczna jak przewidziana w art. 36 § 2 zd. 2 k.r.o., nie jest w tym przypadku potrzebna, a jej przyjęcie byłoby wręcz szkodliwe z punktu widzenia ochrony interesów dziecka (zasady dobra dziecka).

W świetle powyższych ustaleń zarząd majątkiem dziecka obejmuje dokonywanie czynności, które dotyczą przedmiotów wchodzących w skład tego majątku, jak również czynności prowadzące do jego obciążenia¹⁶. Kryterium pozwalającym na wyodrębnienie czynności zarządu w prezentowanym szerokim ujęciu jest zatem ich związek z sytuacją majątkową dziecka¹⁷. Koncepcji tej odpowiada klasyfikacja czynności zarządu majątkiem dziecka, zgodnie z którą wyróżnia się trzy kategorie działań, tj. czynności faktyczne, czynności prawne oraz czynności w postępowaniach dotyczących jego majątku przed sądami i innymi organami państwa oraz organami samorządowymi¹⁸. Przykładowo wskazać można, że sprawowanie zarządu pole-

¹³ Uzasadnienie..., s. 11.

¹⁴ J.S. Piąkowski w: *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, J.S. Piąkowski (red.), Wrocław 1985, s. 354 i n.; E. Skowrońska-Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2000, s. 47.

¹⁵ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 821; H. Ciepla, *Zarząd...*, s. 34; por. również H. Haak, *Władza...*, s. 101.

¹⁶ Por. np. R. Zegadło, *Zarząd majątkiem dziecka*, „Monitor Prawniczy” 2005/18.

¹⁷ Trudno zgodzić się z poglądem, zgodnie z którym „przez pojęcie zarządu należy rozumieć dbałość o ten majątek” (tak: H. Ciepla, *Zarząd...*, s. 34). Bez wątpienia czynności, których nie można określić jako „dbałość”, również mają charakter zarządu, jakkolwiek mogą być negatywnie oceniane w kategoriach prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej. Ponadto trudno też w kategoriach „dbałości” postrzegać przeznaczanie czystego dochodu z majątku dziecka na potrzeby rodzeństwa i rodziny, do czego zobowiązuje art. 103 k.r.o., czy też przeznaczanie istotnych składników majątku dziecka na jego potrzeby.

¹⁸ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 822; T. Smoczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 303; inaczej K. Jagielski, który wyróżnia jedynie czynności faktyczne i prawne – K. Jagielski, *Istota...*, s. 141.

ga m.in. na dokonywaniu napraw, remontów, przeglądów, konserwacji składników majątku dziecka, podejmowaniu decyzji dotyczących ich eksploatacji, zawieraniu umów w imieniu dziecka lub dokonywaniu w jego imieniu jednostronnych czynności prawnych.

Ponieważ w doktrynie prawa cywilnego odróżnia się czynności prawne w rozumieniu prawa cywilnego od czynności procesowych¹⁹, jako uzasadnione należy ocenić wyodrębnienie w przywołanej wyżej klasyfikacji czynności przed sądami, organami władzy państwowej i samorządowej w postępowaniach dotyczących sytuacji majątkowej dziecka. Nie powinno bowiem budzić wątpliwości, że czynności przed tymi organami, dokonywane np. w ramach postępowania o dział spadku, postępowania mającego na celu dochodzenie roszczeń majątkowych, postępowania egzekucyjnego czy też w celu uzyskania pozwolenia na budowę, powinny podlegać zasadom kodeksowym odnoszącym się do wykonywania zarządu majątkiem dziecka. Przemawia za tym cel tego typu działań, które dotyczą majątku dziecka i prowadzą np. do nabycia nowych składników lub zwiększenia wartości tego majątku.

Niezależnie od prezentowanej wyżej szerokiej koncepcji zarządu rodziców majątkiem dziecka może on podlegać licznym ograniczeniom. Zgodnie z art. 101 § 2 k.r.o. zarząd sprawowany przez rodziców nie obejmuje zarobku dziecka oraz przedmiotów oddanych mu do swobodnego użytku. Unormowanie to koresponduje z art. 21 i art. 22 kodeksu cywilnego²⁰. Pierwszy z wymienionych przepisów wyłącza wymóg uzyskania zgody przedstawiciela ustawowego na rozporządzanie zarobkiem przez osobę o ograniczonej zdolności do czynności prawnych, natomiast drugi przyznaje takiej osobie pełną zdolność do czynności prawnych w zakresie czynności prawnych dotyczących przedmiotów oddanych jej do swobodnego użytku. W kontekście głównego przedmiotu niniejszego opracowania należy podkreślić, że zasada ta nie obejmuje czynności, do dokonania których nie wystarcza zgoda przedstawiciela ustawowego (art. 22 zd. 2 k.c.), a więc czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, wymagających zezwolenia sądu opiekuńczego. Zarząd rodziców może zostać wyłączony wolą darczyńcy lub spadkodawcy wyrażoną w umowie darowizny lub w testamentie w odniesieniu do nabytych tą drogą przez dziecko przedmiotów (art. 102 k.r.o.).

Istotny wpływ na wykonywanie zarządu majątkiem dziecka przez rodziców wywiera zakres wykonywanej przez nich władzy rodzicielskiej. Na podstawie art. 109 § 3 k.r.o. sąd opiekuńczy może w sytuacji zagrożenia dobra dziecka powierzyć zarząd jego majątkiem ustanowionemu w tym celu kuratorowi. Zakres zarządu sprawowanego przez rodziców może również zostać ukształtowany przez wydanie orzeczeń na podstawie art. 109 § 1 i 2, art. 107, art. 58, art. 61³ § 1 w zw. z art. 58 czy też art. 93 § 2 w zw. z art. 107, 109–111 k.r.o. Wpływ na wykonywanie zarządu przez rodziców może mieć zatem orzeczenie sądu opiekuńczego wydającego jedno z zarządzeń ograniczających władzę rodzicielską, a także sądu rozwodowego, sądu orzekającego w sprawie o separację oraz o ustalenie pochodzenia dziecka, wydających rozstrzygnięcie w przedmiocie władzy rodzicielskiej. Stosownie do treści tych orzeczeń zarząd rodziców może zostać ograniczony np. w razie wydania zarządzenia

¹⁹ Por. S. Grzybowski w: *System prawa cywilnego*, t. 1: *Część ogólna*, S. Grzybowski (red.), Wrocław 1985, s. 481.

²⁰ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 ze zm.), dalej jako k.c.

przewidzianego w art. 109 § 2 pkt 2 k.r.o., określającego, jakie czynności nie mogą być dokonywane przez rodziców bez zgody sądu. W orzeczeniu o władzy rodzicielskiej, zawartym w wyroku rozwodowym, separacyjnym lub ustalającym pochodzenie dziecka, zarząd wykonywany przez rodzica zostaje wyłączony, gdy sąd zastosuje wariant rozstrzygnięcia polegający na ograniczeniu władzy rodzicielskiej jednego z rodziców do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka. Do wykluczenia wykonywania zarządu przez rodziców (lub rodzica) dojdzie też w przypadku wydania orzeczenia o pozbawieniu lub zawieszeniu władzy rodzicielskiej.

Ograniczeniem zarządu majątkiem dziecka wykonywanego przez rodziców jest wreszcie wymóg uzyskiwania zezwolenia sądu na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu oraz na wyrażenie zgody na wykonywanie takich czynności przez dziecko.

3. ZEZWOLENIE SĄDU OPIEKUŃCZEGO NA DOKONANIE CZYNNOŚCI PRZEKRACZAJĄCEJ ZAKRES ZWYKŁEGO ZARZĄDU

3.1. Pojęcie czynności przekraczających zwykły zarząd

W piśmiennictwie podkreśla się, że o ile element osobowy władzy rodzicielskiej nie podlega stałemu nadzorowi sądu opiekuńczego, o tyle zarząd majątkiem dziecka w ograniczonym zakresie podlega takiej kontroli²¹. Instrumentem tej kontroli jest zezwolenie sądu opiekuńczego na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu.

Na podstawie art. 101 § 3 k.r.o. ocenie sądu podlegają dwie kategorie czynności. Są to przekraczające zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka czynności samych rodziców (działających w imieniu własnym lub jako przedstawiciele ustawowi dziecka²²) oraz ich zgoda na dokonanie takich czynności przez dziecko. Drugi z wymienionych przypadków koresponduje z unormowaniami kodeksu cywilnego odnoszącymi się do dokonywania czynności prawnych przez osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych. Chodzi tu o przypadki czynności prawnych prowadzących do zaciągania zobowiązań lub rozporządzania prawem, które dla swojej ważności wymagają zgody przedstawiciela ustawowego (art. 17 k.c.). Ponieważ zgoda ta może być wyrażona zarówno przed, jak i – w przypadku umów (art. 18 k.c.) – po dokonaniu czynności przez dziecko, również zwrócenie się do sądu może nastąpić przed lub po tym zdarzeniu. Należy przy tym jednocześnie zaznaczyć, że nie jest możliwe zwrócenie się przez rodziców do sądu o zezwolenie po dokonaniu przez nich czynności (lub wyrażeniu zgody na czynność dziecka) – jak słusznie przyjmuje się w doktrynie, zezwolenie to nie jest zgodą osoby trzeciej w rozumieniu art. 63 k.c. Jak już wspomniano, zasady te obejmą również przekraczające zakres zwykłego zarządu dysponowanie przedmiotami oddanymi dziecku do swobodnego użytku (art. 22 k.c.).

Z punktu widzenia stosowania przytoczonych wyżej regulacji kluczowe znaczenie ma określenie kryteriów pozwalających odróżnić czynności zwykłego zarządu

²¹ J. Ignatowicz w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2003, s. 843.

²² T. Sokołowski w: *Kodeks...*, s. 703.

i przekraczające ten zakres. Inaczej niż w przypadku przywołanego wcześniej prawa rodzinnego z 1946 r., w którym zawarty był katalog konkretnych czynności wymagających zezwolenia sądu, obecnie ustawodawca posługuje się pojęciem nieostrym, pozwalającym na dostosowanie wykładni do konkretnej sytuacji majątkowej dziecka. Jak podkreśla się w piśmiennictwie, ocena ta nie może być abstrakcyjna, lecz powinna uwzględniać całokształt okoliczności konkretnego przypadku, co prowadzić może do różnych ocen tej samej czynności w różnych stanach faktycznych²³.

Zdaniem J. Ignatowicza czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu wykraczają poza załatwianie bieżących spraw związanych ze zwykłym korzystaniem z przedmiotów wchodzących w skład majątku dziecka i utrzymaniem tych przedmiotów w stanie niepogorszonym²⁴. Analizując rozstrzygnięcia judykatury, J. Strzebińczyk sformułował kryterium podziału, którym jest według tego autora choćby potencjalne zagrożenie naruszenia interesów majątkowych dziecka decydujące o zakwalifikowaniu czynności jako przekraczającej zakres zwykłego zarządu²⁵. Należy przychylić się do poglądu wyrażonego przez T. Sokołowskiego, który wskazuje na konieczność uwzględnienia kryteriów obiektywnych, w postaci wypracowanego w doktrynie i orzecznictwie katalogu czynności przekraczających zwykły zarząd, oraz kryteriów subiektywnych, uwzględniających konkretną sytuację majątkową dziecka (wartość majątku i dokonywanej czynności, rodzaj tej czynności)²⁶.

Przytaczając poglądy judykatury, na wstępie należy wskazać na stanowisko wyrażone w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej SN z 24.06.1961 r.²⁷, w której jako czynności przekraczające zwykły zarząd wskazane zostały czynności wymienione w przytoczonym wyżej, nieobowiązującym już w chwili wydawania orzeczenia, art. 29 prawa rodzinnego z 1946 r. Jak słusznie wskazano w piśmiennictwie, katalog ten nie może być traktowany jako zamknięty, a jednocześnie niektóre z wymienionych w nim czynności mogą być kwalifikowane jako mieszczące się w zakresie zwykłego zarządu²⁸. Należy dodać, że katalog zawarty w art. 29 prawa rodzinnego z 1946 r. stanowi wyraz zupełnie odmiennego niż obecny sposobu regulacji omawianej kwestii, nieuwzględniającego czynnika indywidualnego (konkretnej sytuacji majątkowej dziecka). Z tych względów korzyści z posługiwania się odniesieniami do przytoczonego przepisu wydają się wątpliwe²⁹.

W orzeczeniu SN z 5.03.1962 r.³⁰ jako czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu uznane zostało zrzeczenie się przez rodziców roszczeń odszkodowawczych w imieniu dziecka.

Stanowisko zakładające konieczność uwzględnienia okoliczności konkretnej sytuacji majątkowej dziecka zajął SN w wyroku z 22.10.1968 r.³¹ Wśród czynników

²³ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 826–827.

²⁴ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 826.

²⁵ J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 296.

²⁶ T. Sokołowski w: *Kodeks...*, s. 704.

²⁷ Uchwała SN z 24.06.1961 r. (I CO 16/61), OSNCP 1963/9, poz. 187.

²⁸ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 827; por. też uchwała SN z 30.04.1977 r. (III CZP 73/76), OSNC 1978/2, poz. 19, w której katalog czynności przewidziany w art. 19 prawa rodzinnego z 1946 r. został określony jako jedynie przykładowy i pomocniczy.

²⁹ Inaczej na ten temat H. Ciepla, *Zarząd...*, s. 37.

³⁰ Orzeczenie SN z 5.03.1962 r. (4 CR 578/61), OSNCP 1963/6 poz. 127.

³¹ Wyrok SN z 22.10.1968 r. (II PR 433/68), niepubl.

pozwalających na ocenę czynności prawnej jako przekraczającej lub nieprzekraczającej zakresu zwykłego zarządu SN wskazał m.in. **wartość przedmiotu majątkowego, którego czynność ta dotyczy, oraz stosunek tej wartości do posiadanego majątku**. Kryteria te pozwoliły uznać za czynność zwykłego zarządu zawarcie przez matkę ugody, mocą której dzieci uzyskały współmierne do poniesionej szkody odszkodowanie. Wydaje się, że na rozstrzygnięciu SN zaważyła w tym przypadku pozytywna ocena działań matki. Można przypuszczać, że zawarcie niekorzystnej dla dzieci ugody zostałoby ocenione przeciwnie – jako czynność przekraczająca zwykły zarząd.

Istotnych problemów, związanych z nabyciem dla dziecka nieruchomości, dotyczyła uchwała SN z 30.04.1977 r.³² Jako czynność pozostająca w zakresie zwykłego zarządu majątkiem dziecka zostało w niej wskazane zawarcie przez rodziców darowizny nieruchomości na rzecz dziecka w stanie wolnym od zobowiązań wobec darczyńcy lub osób trzecich. Co istotne, SN w obszernym uzasadnieniu sformułował również kryteria oceny czynności rodziców. Wydając zezwolenie na podstawie art. 101 § 3 k.r.o., sąd powinien uwzględnić „**swoistość konkretnej czynności prawnej**” oraz czy z natury rzeczy może ona godzić w dobro dziecka i jego interes majątkowy. Oceny należy dokonywać w świetle zasad doświadczenia życiowego, oceniając **ryzyko narażenia dobra dziecka i jego interesu majątkowego w przeciętnych i typowych sytuacjach życiowych**. Posługując się tymi samymi kryteriami, SN zaznaczył w uzasadnieniu uchwały, że co do zasady czynnością przekraczającą zakres zwykłego zarządu będzie odpłatne nabycie nieruchomości, związane z przeznaczeniem znacznych środków pochodzących z majątku dziecka, wymagające oceny z punktu widzenia „celowości gospodarczej i dobra dziecka”. Aprobując co do zasady poglądy wyrażone w omawianej uchwale, należy zwrócić uwagę, że względy celowości gospodarczej i dobra dziecka mogą odgrywać istotną rolę również w przypadku przyjęcia na jego rzecz darowizny, i to nie tylko obciążonej prawami na rzecz osób trzecich, ale np. wymagającej kosztownych remontów, konserwacji³³. Z drugiej strony można wyrazić wątpliwości, czy kupno niewielkiej nieruchomości gruntowej o niskiej wartości na rzecz dziecka posiadającego duży majątek stanowi czynność o charakterze przekraczającym zakres zwykłego zarządu. Podobne wątpliwości mogą pojawić się np. w przypadku zamiany tego typu nieruchomości rolnych w celu doprowadzenia do uzyskania korzystniejszego ich układu z punktu widzenia przydatności do eksploatacji. W tym świetle jako najważniejsze kryterium pozwalające na kwalifikację omawianych czynności należy wskazać ocenę ryzyka podjęcia niekorzystnych z punktu widzenia dobra dziecka działań dotyczących jego majątku.

Kryteria pozwalające na wyróżnienie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu zostały sformułowane również w wyroku SN z 16.11.1982 r.³⁴ Podobnie jak w przytoczonej wyżej uchwale, SN wyraził pogląd, zgodnie z którym granice umocowania rodziców do działania w zakresie zwykłego zarządu wyznaczane są **charakterem dokonywanych czynności, o którym decydują konkretne okoliczności**. Wskazał również, że „**miernikiem czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu jest ciężar gatunkowy dokonywanej czynności, jej skutki w sferze**

³² Uchwała SN z 30.04.1977 r. (III CZP 73/76), OSNC 1978/2, poz. 19.

³³ Tak H. Ciepla, *Zarząd...*, s. 41.

³⁴ Wyrok SN z 16.11.1982 r. (I CR 234/82), LEX nr 8486.

majątku małoletniego, wartość przedmiotu danej czynności oraz szeroko pojęte dobro dziecka i ochrona jego interesów życiowych”. Przyjęcie tych kryteriów stanowiło podstawę uznania za czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu wypłaty znacznej sumy pieniędzy z rachunku bankowego dziecka przez jego matkę. W uchwale SN z 4.02.1997 r.³⁵ przywołana została argumentacja omawianego wyżej orzeczenia. Na tej podstawie za czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu uznane zostało doprowadzenie przez rodzica do skrócenia okresu ubezpieczenia z tytułu umowy zaopatrzenia dzieci (tzw. umowy posagowej) i przyjęcie niezwaloryzowanego świadczenia z tego tytułu. Warto podkreślić, że w przypadku tym argumentacja SN koncentrowała się wokół oceny, czy działanie rodzica było korzystne dla dziecka.

W postanowieniu SN z 12.12.1997 r.³⁶ za czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu uznane zostało obciążenie hipoteką nieruchomości należącej do dziecka. Sąd Najwyższy nie przedstawił szerszego uzasadnienia swojej decyzji, słusznie zaznaczając, że tego rodzaju czynność nie pozostawia w tym zakresie wątpliwości.

Również w postanowieniu SN z 27.05.1998 r.³⁷ jako niebudzący wątpliwości – w świetle wcześniejszego orzecznictwa i poglądów doktryny – przypadek czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu zakwalifikowane zostało złożenie przez rodzica oświadczenia o odrzuceniu spadku³⁸. Zgadzając się co do zasady z tym ugruntowanym w praktyce poglądem, należy wyrazić wątpliwość dotyczącą oceny odrzucenia spadku obciążonego długami. W szczególności może się zdarzyć, że w majątku spadkowym brak jest posiadających istotną wartość składników, a spadkodawca pozostawił po sobie wyłącznie długi. Skoro aprobowany jest pogląd, zgodnie z którym czynności o charakterze wyłącznie przysparzającym traktowane są jako nieprzekraczające zakresu zwykłego zarządu, to tym bardziej czynność prowadząca do usunięcia ryzyka ponoszenia konsekwencji nabycia spadku składającego się z długów powinna zostać zaklasyfikowana w ten sposób. Gdyby jednak się okazało, że odrzucony spadek posiadał wartość przekraczającą jego pasywa, interes dziecka chroniony byłby sankcją nieważności, gdyż takie odrzucenie miałoby charakter czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu.

Gdy chodzi o czynności dokonywane w postępowaniu sądowym, kontrowersyjne rozstrzygnięcie zawarte zostało w wyroku SN z 1.08.1966 r.³⁹ Co do zasady należy się zgodzić z tezą tego orzeczenia, w której cofnięcie pozwu zostało zakwalifikowane jako czynność przekraczająca zwykły zarząd. Pogląd taki nie budziłby wątpliwości, gdyby chodziło o pozew dotyczący roszczeń majątkowych dziecka. W sprawie, której dotyczyło rozstrzygnięcie, chodziło jednak o zaprzeczenie

³⁵ Uchwała SN z 4.02.1997 r. (III CZP 127/96), OSNC 1997/5, poz. 50.

³⁶ Postanowienie SN z 12.12.1997 r. (III CKU 92/97), Legalis nr 357856.

³⁷ Postanowienie SN z 27.05.1998 r. (I CKU 181/97), Legalis nr 364433; takie samo stanowisko zajął SN m.in. w postanowieniu z 15.07.2005 r. (IV CK 20/05), OSNC 2006/6, poz. 106.

³⁸ Należy zwrócić uwagę na rozstrzygnięcie problemu dotyczącego wpływu postępowania o zezwolenie na odrzucenie spadku przez rodziców w imieniu dziecka na bieg 6-miesięcznego terminu do dokonania tej czynności. Ze względu na czas trwania postępowania sądowego zachodzi ryzyko upływu tego terminu w czasie toczącego się postępowania przed sądem opiekuńczym. Mając na uwadze te względy i posługując się wykładnią funkcjonalną, SN w postanowieniu z 20.11.2013 r. (I CSK 329/13), OSNC 2014/9, poz. 93, stanął na stanowisku, zgodnie z którym złożenie wniosku o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego powoduje zawieszenie – na czas trwania postępowania – biegu terminu określonego w art. 1015 § 1 k.c.

³⁹ Wyrok SN z 1.08.1966 r. (II CR 279/66), OSNPG 1966/11–12, poz. 58.

ojcostwa dziecka. Jakkolwiek wyrok w sprawach o prawa stanu cywilnego ma również swoje konsekwencje majątkowe (w zakresie dziedziczenia czy prawa do alimentów), to jednak zasadniczo dotyczy kwestii o charakterze niemajątkowym. Tak szerokie, jak w przytoczonym orzeczeniu, rozumienie zarządu majątkiem dziecka może budzić uzasadnione wątpliwości.

Czynności dokonywanych w postępowaniu sądowym dotyczyło postanowienie SN z 5.02.1999 r.⁴⁰ W orzeczeniu wyrażony został pogląd, że zezwolenia sądu opiekuńczego wymaga zawarcie przez rodzica ugody w przedmiocie należnego dziecku zachowku. W uzasadnieniu swojego stanowiska SN wskazał możliwość naruszenia majątkowych interesów dziecka w drodze tej czynności. Jednocześnie sformułowana została ogólniejsza zasada, w myśl której czynności dyspozycyjne, takie jak wspomniana ugoda, dotyczące zniesienia współwłasności czy należnego dziecku odszkodowania, należą do kategorii czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu w rozumieniu art. 101 § 3 k.r.o. Również w postanowieniu z 19.05.2005 r.⁴¹ SN uznał za konieczne uzyskanie zgody sądu opiekuńczego w przypadku uczestniczenia przez reprezentującego dziecko rodzica w postępowaniu sądowym dotyczącym podziału majątku spółki cywilnej.

Z kolei w postanowieniu z 17.10.2000 r.⁴² SN stwierdził, że przepis art. 101 § 3 k.r.o. nie dotyczy aktów procesowych o charakterze dyspozycyjnym, a w tym zakresie mają zastosowanie odpowiednie przepisy kodeksu postępowania cywilnego⁴³. W tym przypadku ocenie podlegały jednak składane w toku procesu przez występującą w imieniu dzieci matkę oświadczenia, które miały mieć wpływ na wydanie ostatecznego rozstrzygnięcia. Wydaje się, że o ile wątpliwości mogą dotyczyć kwalifikowania jako zarządu majątkiem dziecka stanowiska procesowego rodzica, o tyle w kategoriach tych można traktować samo reprezentowanie dziecka w sprawie dotyczącej jego majątku, na które rodzic powinien otrzymać zezwolenie zgodnie z art. 101 § 3 k.r.o.

Jako kontrowersyjny należy ocenić wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (dalej jako WSA) z 7.07.2011 r.⁴⁴, zgodnie z którym udział w postępowaniu administracyjnym w charakterze uczestnika nie jest czynnością majątkową, co do której znalazłby zastosowanie art. 101 § 3 k.r.o. Rozpoznawana sprawa dotyczyła postępowania administracyjnego w przedmiocie ustalenia warunków zabudowy. Wojewódzki Sąd Administracyjny powołał w uzasadnieniu jedynie przytoczone wyżej orzeczenie SN z 17.10.2000 r., nie odnosząc się do innych poglądów judykatury, uznających czynności procesowe za czynności zarządu majątkiem dziecka, a ponadto posługiwał się wąskim rozumieniem pojęcia zarządu, odnosząc je jedynie do czynności rozporządzających i zobowiązujących w stosunku do przedmiotu własności. W świetle prowadzonych wcześniej rozważań wydaje się, że właściwe jest ujęcie szersze, obejmujące różnego rodzaju działania dotyczące przedmiotów majątkowych. Decyzja o warunkach zabudowy, inicjowana przez

⁴⁰ Postanowienie SN z 5.02.1999 r. (III CKN 1202/98), LEX nr 1213617.

⁴¹ Postanowienie SN z 19.05.2005 r. (V CK 669/04), LEX nr 603871.

⁴² Postanowienie SN z 17.10.2000 r. (I CKN 319/00), LEX nr 536776.

⁴³ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.), dalej jako k.p.c.

⁴⁴ Wyrok WSA w Warszawie z 7.07.2011 r. (IV SA/Wa 723/11), LEX nr 1155103.

właściciela nieruchomości, może wpływać na wartość nieruchomości i decydować o sposobie jej wykorzystania. Odrębną kwestią jest ocena tego typu czynności jako przekraczającej lub nieprzekraczającej zakresu zwykłego zarządu.

W przytoczonych orzeczeniach SN wyraźnie widoczna jest tendencja do poszukiwania wykładni odpowiadającej realizacji zasady dobra dziecka w zakresie ochrony jego interesów majątkowych. Z tych względów głównym czynnikiem pozwalającym na odróżnienie czynności pozostających i niepozostających w zakresie zwykłego zarządu – niezależnie od deklarowanych kryteriów obiektywnych – staje się w części omawianych przypadków ocena dokonanej już czynności prawnej jako korzystnej lub niekorzystnej dla dziecka. Z punktu widzenia naczelnych zasad prawa rodzinnego ograniczenie oceny do tego kryterium mogłoby wydawać się właściwe. Jako przykład posłużyć może sytuacja rodziców dokonujących czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, która następnie okazuje się korzystna dla dziecka (np. zakup za pieniądze dziecka i w jego imieniu nieruchomości, która po upływie pewnego czasu znacznie zyskuje na wartości, odrzucenie spadku obciążonego długami). Konstrukcja obecnie obowiązującego art. 101 § 3 k.r.o. zmusza jednak do poszukiwania zobiektywizowanych kryteriów pozwalających na zakwalifikowanie czynności jako przekraczającej zakres zwykłego zarządu, ponieważ ustawodawca przewiduje zwrócenie się do sądu o zezwolenie przed dokonaniem czynności. Nałożenie na rodziców takiego obowiązku musi zakładać możliwość oceny pod tym kątem przed jej dokonaniem. Zarówno w przytoczonych wyżej poglądach wyrażonych w piśmiennictwie, jak i w omówionym orzecznictwie wskazuje się na element potencjalnego zagrożenia interesów majątkowych dziecka, jakie niesie czynność zamierzona przez rodziców, który decydować ma – obok rozmiarów tej czynności – o jej kwalifikacji. Również tak sformułowane kryterium ma jednak charakter nieostry i trudny do określenia, gdy chodzi o skalę tego ryzyka. Próby kazuistycznego określenia katalogu czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu również prowadzić mogą do pojawienia się wątpliwości, na które zwrócono uwagę przy omawianiu poszczególnych orzeczeń SN.

Przytoczone argumenty pozwalają krytycznie odnieść się do obowiązującej regulacji, która z jednej strony może prowadzić do wyeliminowania z obrotu prawnego czynności zarządu korzystnych z punktu widzenia zasady ochrony dobra dziecka, a z drugiej strony – nie sprzyja bezpieczeństwu tego obrotu, powodując stan niepewności co do kryteriów oceny dokonywanych przez rodziców czynności. Należy również zwrócić uwagę, że omawiany art. 101 § 3 k.r.o., który rodzi wątpliwości interpretacyjne w judykaturze i piśmiennictwie, skierowany jest do nieprofesjonalnych uczestników obrotu prawnego. Można przypuszczać, że zwrócenie się przez rodziców do sądu będzie miało w praktyce miejsce w przypadku napotkania przez nich przeszkód formalnych przy dokonywanej czynności, a nie na skutek dokonania przez nich oceny co do zakresu zarządu majątkiem dziecka. Również profesjonalna strona czynności prawnej dokonywanej przez rodziców w imieniu dziecka może napotykać na problemy interpretacyjne związane ze stosowaniem art. 101 § 3 k.r.o. Przykładowo, mogą one dotyczyć dokonywanych przez rodziców wypłat ze środków zgromadzonych na rachunku należącym do dziecka. Na podstawie art. 103 k.r.o. rodzice są uprawnieni do przeznaczania czystego dochodu z majątku dziecka na jego utrzymanie i wychowanie, jak również na potrzeby rodzeństwa

oraz inne uzasadnione potrzeby rodziny. Tym samym powinni być uprawnieni do wypłacania tych środków, o ile znajdują się na rachunku prowadzonym przez instytucję finansową. Wydaje się, że rodzice są również uprawnieni do wypłacania innych niż dochody niewielkich kwot w ramach zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Instytucje, w których zgromadzone są te środki, powinny wypracować praktykę ich wypłacania bez zezwolenia sądu, aby nie narazić się na roszczenia dziecka w przyszłości. Można wyrazić przypuszczenie, że kierując się ostrożnością, ustalać będą sztywne limity wypłat określone na niskim poziomie. Należy przy tym zaznaczyć, że w piśmiennictwie wyrażono pogląd, zgodnie z którym wypłaty lub płatności z rachunków bankowych nie mogą przekraczać zakresu zwykłego zarządu, jako czynności, które same w sobie nie prowadzą do uszczuplenia majątku, a są jedynie substytuowaniem wierzytelności pieniężnej na znaki pieniężne⁴⁵. W świetle prezentowanej wyżej szerokiej koncepcji zarządu majątkiem dziecka, obejmującej również czynności faktyczne, pogląd ten wydaje się trudny do zaakceptowania, tym bardziej że zdeponowanie środków finansowych na rachunku bankowym stanowi ich zabezpieczenie i może się wiązać z uzyskiwaniem realnych korzyści, a w każdym razie w pewnym zakresie zabezpiecza je przed utratą wartości. W tym kontekście wypłata znacznej sumy pieniężnej może przekraczać zakres zwykłego zarządu.

Wydaje się, że omawiana regulacja została ukształtowana przy założeniu braku zaufania w stosunku do rodziców dziecka w kwestiach majątkowych. Można w tym zakresie dostrzec pewną niekonsekwencję ustawodawcy. Nie stosuje on środków nadzoru o charakterze „prewencyjnym” w odniesieniu do władzy rodzicielskiej w zakresie elementu osobowego, który z punktu widzenia ochrony dobra dziecka, jego zdrowia fizycznego i psychicznego, wydaje się istotniejszy.

3.2. Skutki dokonania czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu bez zgody sądu

Analizując konsekwencje nieuzyskania przez rodziców zezwolenia sądu na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, należy posłużyć się przywołanym wcześniej podziałem na czynności faktyczne, prawne i procesowe (czynności przed sądami i organami władzy).

Gdy chodzi o pierwszą z tych kategorii, wydaje się mało prawdopodobne, aby rodzice występowali do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności faktycznych, nawet gdyby należało je ocenić jako przekraczające zakres zwykłego zarządu. W praktyce ocena tych czynności będzie miała miejsce dopiero po ich dokonaniu przez rodziców, przy wykorzystaniu różnorodnych instrumentów prawa rodzinnego i prawa cywilnego, które mogą znaleźć zastosowanie również w przypadku dokonania przez rodziców czynności prawnych i procesowych przekraczających zakres zwykłego zarządu.

Jako jeden z takich instrumentów należy wskazać możliwość nakazania rodzicom sporządzenia inwentarzu majątku dziecka oraz zawiadamiania sądu o ważniejszych zmianach w tym majątku (art. 104 § 1 k.r.o.), np. w przypadku, gdyby rodzice

⁴⁵ Por. P. Bodyl-Szymala, *Maloletni posiadaczem rachunku bankowego*, „Prawo Bankowe” 2005/1, s. 71; R. Zegadło w: *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, J. Ignaczewski (red.), Warszawa 2010, s. 146.

eksploatowali poszczególne przedmioty w sposób prowadzący do ich zniszczenia lub uszkodzenia. Ochronie interesów majątkowych dziecka może również służyć powierzenie zarządu majątkiem dziecka ustanowionemu w tym celu kuratorowi (art. 109 § 3 k.r.o.). Możliwe jest również wydanie innych zarządzeń ograniczających władzę rodzicielską na podstawie art. 109 k.r.o., w szczególności poddanie rodziców takim ograniczeniom, jakim podlega opiekun⁴⁶. W skrajnych przypadkach, w połączeniu z innymi okolicznościami, dokonywanie niekorzystnych czynności faktycznych przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka może być oceniane w kategoriach nadużycia władzy rodzicielskiej przemawiającego na rzecz pozbawienia władzy rodzicielskiej (art. 111 k.r.o.). W przypadku niedołożenia należytej staranności przy wykonywaniu zarządu majątkiem dziecka rodzice mogą odpowiadać za wyrządzoną szkodę w ramach reżimu kontraktowego na podstawie przepisów kodeksu cywilnego⁴⁷. Dokonywanie czynności faktycznych przekraczających zakres zwykłego zarządu bez zgody sądu opiekuńczego może stanowić dodatkowy argument na rzecz przypisania rodzicom winy.

Wydaje się, że dokonywanie czynności faktycznych przekraczających zakres zwykłego zarządu, które nie są sprzeczne z interesem majątkowym dziecka i jego dobrem – inaczej niż w przypadku czynności prawnych i procesowych – nie jest związane z sankcjami. Zastosowanie wymienionych wyżej instrumentów ingerencji we władzę rodzicielską jest bowiem związane z zagrożeniem lub naruszeniem dobra dziecka.

Oceniając skutki dokonania przez rodziców czynności prawnej przekraczającej zakres zwykłego zarządu, należy przede wszystkim zaznaczyć, że zgodnie z ugruntowanym w doktrynie i orzecznictwie poglądem zgoda sądu, jako zgoda organu państwowego, nie może być rozumiana w kategoriach zgody osoby trzeciej, unormowanej w art. 63 k.c.⁴⁸ Skutkiem braku możliwości konwalidacji czynności prawnej jest sankcja bezwzględnej nieważności⁴⁹. W piśmiennictwie wyrażono słuszny pogląd, zgodnie z którym możliwe byłoby dokonywanie przez rodziców czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu w sytuacjach nagłych, wymagających podyktowanego dobrem dziecka natychmiastowego działania⁵⁰. Wydaje się również, że w orzecznictwie SN rygoryzm analizowanej konstrukcji łagodzi opisywana wyżej tendencja do uwzględniania czynnika subiektywnego, odwołującego się do oceny korzyści wynikającej z czynności prawnej.

Stosunkowo najbardziej skomplikowana jest ocena dokonanych bez zezwolenia sądu czynności procesowych przekraczających zakres zwykłego zarządu. Wynika to m.in. z opisanej wyżej niejednorodności orzecznictwa SN w zakresie oceny czynności dyspozycyjnych dokonywanych w trakcie postępowania sądowego. W przypadku przekraczających zakres zwykłego zarządu ugód zawieranych przed sądem przez rodziców w imieniu dziecka bez zgody sądu opiekuńczego w piśmiennictwie

⁴⁶ T. Sokołowski w: *Kodeks...*, s. 707.

⁴⁷ K. Jagielski, *Istota...*, s. 143; J. Ignatowicz w: *System...*, s. 847; H. Haak, *Władza...*, s. 102.

⁴⁸ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 828; uchwała SN z 24.06.1961 r. (I CO 16/61), OSNCP 1963/9, poz. 187; uchwała SN z 30.04.1977 r. (III CZP 73/76), OSNC 1978/2 poz. 19.

⁴⁹ T. Sokołowski w: *Kodeks...*, s. 704; J. Strzebińczyk w: *System...*, t. 12, s. 295; H. Ciepla w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, K. Piasecki (red.), Warszawa 2011, s. 779; por. też orzeczenia SN powołane w poprzednim przypisie.

⁵⁰ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 828–829.

wskazuje się na konieczność zawieszenia postępowania i odesłania akt sprawy sądowi opiekunczemu⁵¹. Nie rozwiązuje to jednak problemu dokonanych czynności procesowych i wydanych orzeczeń sądowych. Wydaje się, że w przypadku, gdy reprezentowanie dziecka przed sądem przekracza zakres zwykłego zarządu, może być brana pod uwagę jedna z podstaw wznowienia postępowania. Zgodnie z art. 401 k.p.c. można żądać wznowienia postępowania, jeżeli strona nie była należycie reprezentowana. W analizowanym przypadku można bronić poglądu, że rodzice dokonujący czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu nie posiadają umocowania do ich dokonania.

3.3. Postanowienie sądu w sprawie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, zagadnienia procesowe

W piśmiennictwie wskazuje się, że wydając postanowienie w przedmiocie zezwolenia na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, sąd dokonuje oceny jej legalności (zgodności z obowiązującymi przepisami) oraz celowości (zgodności z dobrem dziecka)⁵².

Może pojawić się wątpliwość w sytuacji, gdy sąd dojdzie do przekonania, że wniosek rodziców dotyczy czynności mieszczącej się w zakresie zwykłego zarządu. W przypadku takim odpadłaby materialnoprawna podstawa do wydania rozstrzygnięcia i udzielenia zezwolenia na podstawie art. 101 § 3 k.r.o. Wydaje się, że z punktu widzenia ochrony interesów majątkowych dziecka wskazane jest jednak wydanie rozstrzygnięcia merytorycznego również w tym przypadku. Jak już zaznaczono, wystąpienie przez rodziców z wnioskiem do sądu może wynikać z odmowy dokonania czynności prawnej przez drugą stronę, notariusza, organy administracji. Brak rozstrzygnięcia sądu blokowałby dokonanie tej czynności. Podstawę materialnoprawną może stanowić w tym przypadku art. 100 k.r.o., nakazujący sądowi opiekunczemu udzielanie pomocy rodzicom w zakresie należytego wykonywania władzy rodzicielskiej, jak również – w przypadku oceny, że brak dokonania czynności może zagrażać dobru dziecka – art. 109 k.r.o.

Zezwolenie sądu co do zasady dotyczy konkretnej, zamierzonej przez rodziców czynności. Postanowienie powinno zatem określać przedmiot czynności prawnej, podmioty jej dokonujące oraz warunki (np. cenę), na jakich zostanie dokonana. W piśmiennictwie dopuszcza się odstępstwa od tej zasady i wydanie zezwolenia ogólnego, które jednak powinno określać przynajmniej kategorię czynności oraz ogólne warunki ich dokonywania⁵³. Tego rodzaju zezwolenie ogólne może w szczególności być związane z prowadzeniem przez rodziców należącego do dziecka przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego. Jako przykład takich czynności wskazać można występowanie z wnioskiem o dopłaty rolnicze, dokonanie czynności prawnych koniecznych do przeprowadzenia inwestycji, np. uzyskanie odpowiednich zezwoleń, zakup materiałów.

⁵¹ Z. Bidziński, J. Serda, *Wybrane zagadnienia postępowania w sprawach rodzinnych, opiekuńczych i kurateli*, „Nowe Prawo” 1966/1, s. 78; H. Ciepla, *Zarząd...*, s. 42.

⁵² J. Ignatowicz w: *Kodeks...*, s. 846; stanowisko takie zajął SN w orzeczeniu z 3.03.1949 r. (C 159/49), „Przegląd Notarialny” 1949/2, s. 521.

⁵³ J. Ignatowicz w: *System...*, s. 829; R. Zegadło w: *Władza...*, s. 143.

Problemu zakresu zezwolenia sądu opiekuńczego dotyczyło orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 28.02.2014 r.⁵⁴ W stanie faktycznym będącym przedmiotem rozstrzygnięcia została udzielona zgoda na obciążenie hipoteką nieruchomości należącej do dziecka. Sąd opiekuńczy nie określił jej wysokości w postanowieniu, natomiast we wniosku rodziców jej wysokość została oznaczona. Na podstawie jednego zezwolenia sądu doszło do dwukrotnego obciążenia nieruchomości hipoteką – za pierwszym razem w wysokości określonej we wniosku, a następnie w kwocie znacznie tę wartość przewyższającej. W sprawie tej doszło zatem do wykorzystania przez rodziców nieprecyzyjnie i ogólnie sformułowanego postanowienia sądu do dokonania kolejnej czynności prawnej, na którą nie uzyskali zezwolenia. W tych warunkach została ona uznana przez sąd apelacyjny za bezwzględnie nieważną. Przytoczony stan faktyczny zdecydowanie przemawia na rzecz możliwie precyzyjnego formułowania zezwolenia przez sąd. Jest to podyktowane nie tylko wykładnią językową art. 101 § 3 k.r.o., ale również względami funkcjonalnymi. Ogólne sformułowanie zezwolenia powinno być podyktowane względami gospodarczymi, przewidywaną powtarzalnością dokonywanej czynności i oceną niskiego ryzyka naruszenia interesów dziecka w ramach swobody rodziców w kształtowaniu czynności prawnej wynikającej z treści postanowienia sądu opiekuńczego. Sąd opiekuńczy powinien mieć na względzie, w jaki sposób rodzice będą mogli się posługiwać odpisem postanowienia, którego kontekstu (uzasadnienia, stanowiska uczestników postępowania) nie będzie znała strona zamierzonej czynności prawnej. Sąd Najwyższy opowiedział się zdecydowanie za precyzyjnym formułowaniem zezwolenia przez sąd opiekuńczy w orzeczeniu z 11.02.1997 r.⁵⁵ Jako niedopuszczalne i zbyt ogólnikowe ocenił wydanie postanowienia, w którym udzielone zostało zezwolenie na „zadysponowanie” kontem walutowym dziecka. Pogląd SN należy ocenić jako słuszny. Formułowanie zezwolenia w sposób ogólny powinno mieć miejsce wyjątkowo, we wskazanych wyżej sytuacjach uzasadnionych interesem majątkowym dziecka.

W postanowieniu uwzględniającym wniosek rodziców sąd opiekuńczy przede wszystkim zezwala na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu. Z punktu widzenia ochrony interesów majątkowych dziecka należy uznać za wskazane sformułowanie innych elementów tego postanowienia, tj. zobowiązanie rodziców do określonych działań, w szczególności do złożenia sprawozdania z dokonanej czynności⁵⁶. Treść postanowienia sądu jest oczywiście podyktowana charakterem czynności. W przypadku odrzucenia spadku w imieniu dziecka wystarczające jest w zasadzie zawarcie w postanowieniu samego zezwolenia. W odniesieniu do innych czynności uzasadnione może być znaczne rozbudowanie sentencji postanowienia. Przykładowo, w przypadku zezwolenia na sprzedaż samochodu w postanowieniu powinno zostać zawarte zobowiązanie rodziców do zadysponowania zapłatą w określony sposób (założenie lokaty, kupno nowego pojazdu, przeznaczenie na inne cele rodziny). Sąd powinien również rozważyć potrzebę zobowiązania rodziców do złożenia sprawozdania z dokonanej czynności prawnej⁵⁷.

⁵⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 28.02.2014 r. (I ACa 1165/13), LEX nr 1454544.

⁵⁵ Postanowienie SN z 11.02.1997 r. (II CKN 90/96), LEX nr 1228425.

⁵⁶ Na możliwość zawarcia w postanowieniu dodatkowych klauzul wskazuje E. Wengerek w: *Postępowanie nieprocesowe*, J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Warszawa 1973, s. 173.

⁵⁷ A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 224.

Zgodnie z art. 583 k.p.c., wszczęcie postępowania następuje na wniosek jednego z rodziców, a postanowienie zapada po wysłuchaniu drugiego z nich, który jest uczestnikiem postępowania. Mimo sformułowania art. 583 k.p.c. jako oczywistą przyjmuje się możliwość wystąpienia z wnioskiem przez oboje rodziców⁵⁸.

Istotnym zagadnieniem związanym z postępowaniem w sprawie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu jest problematyka udziału małoletniego w tym postępowaniu. Według ukształtowanej i konsekwentnej linii orzeczniczej SN małoletni nie jest uczestnikiem postępowania przed sądem opiekuńczym w sprawach dotyczących wykonywanej w stosunku do niego władzy rodzicielskiej⁵⁹. Stanowisko SN wynikało z przesłanek celowościowych i funkcjonalnych, a nie wykładni językowej art. 510 k.p.c., określającego jako uczestnika postępowania nieprocesowego osobę, której praw dotyczy wynik postępowania. Wśród argumentów na rzecz odmowy przyznania małoletniemu statusu uczestnika postępowania wskazano szczególnie charakter władzy rodzicielskiej i niebezpieczeństwo podważenia autorytetu rodziców oraz wzgląd na ekonomikę procesową. Pogląd SN nie uległ zmianie ani na skutek nowelizacji art. 573 k.p.c., umożliwiającej ograniczenie osobistego udziału małoletniego w postępowaniu, ani ratyfikacji konwencji o prawach dziecka⁶⁰, gwarantującej dziecku prawo do swobodnego wyrażania swoich poglądów w postępowaniu, które go dotyczy. W odniesieniu do spraw, których przedmiotem jest udzielenie zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, SN odmówił przyznania małoletniemu statusu uczestnika postępowania w orzeczeniu z 11.02.1997 r.⁶¹, powołując się na opisaną wyżej linię orzeczniczą oraz wskazując, że dziecko jest uczestnikiem postępowania przed sądem opiekuńczym tylko wtedy, gdy wynika to ze szczególnego przepisu ustawy.

Wydaje się, że do spraw toczących się na podstawie art. 101 § 3 k.r.o. nie znajdują zastosowania argumenty natury funkcjonalnej i celowościowej, do których odwoływał się SN we wcześniejszych orzeczeniach. Pomijając ocenę słuszności tej argumentacji, wypada podkreślić, że zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu nie jest instrumentem podważającym autorytet rodziców. Zasadniczo w tego typu sprawach nie istnieje też niebezpieczeństwo wciągania dziecka w konflikt między rodzicami. Sam wzgląd na ekonomikę procesową nie powinien decydować o wykładni przepisów.

Niezależnie od rozwiązania podniesionego wyżej problemu należy podkreślić, że zgodnie z art. 576 § 2 k.p.c. sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych. Obowiązek wysłuchania dziecka wynika również z art. 72 ust. 3 Konstytucji RP⁶² oraz wspomnianego wyżej art. 12

⁵⁸ A. Zieliński, *Sądownictwo...*, s. 223.

⁵⁹ Por. uchwała SN z 12.05.1969 r. (III CZP 24/69), OSNC 1969/12, poz. 213; uchwała SN z 26.01.1973 r. (III CZP 101/71), OSNC 1973/7–8, poz. 118; uchwała SN z 3.05.1979 r. (III CZP 14/79), OSNC 1979/12, poz. 230; postanowienie SN z 16.12.1997 r. (III CZP 63/97), OSNC 1998/6, poz. 108.

⁶⁰ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20.11.1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

⁶¹ Postanowienie SN z 11.02.1997 r. (II KKN 90/96), Legalis 333272.

⁶² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

konwencji o prawach dziecka. Nie powinno zatem budzić wątpliwości, że jest ono w świetle obowiązującego prawa koniecznym elementem postępowania przed sądem opiekuńczym. Szczególnie w przypadku starszych dzieci, posiadających zdolność do czynności prawnych, udział w postępowaniu wydaje się uzasadniony. Uwzględnienie podmiotowości dziecka również w aspekcie procesowym może być uzasadnione względami wychowawczymi. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że dziecko powinno być stopniowo włączane przez rodziców w sprawy dotyczące jego majątku⁶³. Jednym z argumentów na rzecz takiego poglądu jest zasada wyrażona w art. 95 § 4 k.r.o., zgodnie z którą rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Udział dziecka w postępowaniu sądowym, przynajmniej w formie wysłuchania, koresponduje z przytoczonymi wyżej zasadami. Bezpośredni kontakt z dzieckiem, którego dotyczy rozpatrywana sprawa, jest również korzystny z punktu widzenia oceny sytuacji rodzinnej przez sędziego. Relacja między rodzicami a dzieckiem stanowi jeden z czynników gwarantujących podejmowanie działań korzystnych z punktu widzenia ochrony jego dobra również w zakresie zarządu majątkiem dziecka.

4. BADANIE AKTOWE SPRAW O ZEZWOLENIE NA DOKONANIE CZYNNOŚCI PRZEKRACZAJĄCEJ ZAKRES ZWYKŁEGO ZARZĄDU MAJĄTKIEM DZIECKA

4.1. Metoda, dobór próby i organizacja badania

Według informacji statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości sprawy o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka należą do jednych z najczęściej rozpoznawanych, gdy chodzi o postępowania sądowe dotyczące władzy rodzicielskiej i kontaktów.

W tabeli 1 dokonano zestawienia najliczniejszych kategorii spraw dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów, rozpoznawanych przez sądy opiekuńcze w latach 2012 i 2013 r. W wykazie uwzględniono wszystkie kategorie, w których liczba załatwionych spraw według sprawozdania Ministerstwa Sprawiedliwości wyniosła ponad 10.000. Sprawy będące przedmiotem niniejszego opracowania stanowią drugą co do liczebności kategorię wymienionych wyżej postępowań sądowych. Ich liczba jest niemal dwukrotnie wyższa od kolejnej z uszeregowanych pod względem liczebności kategorii. Sprawy dotyczące zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka stanowiły w 2012 r. 15%, a w roku 2013 – 17,4% wszystkich postępowań przed sądami opiekuńczymi dotyczącymi władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem.

Powyższe ustalenia stanowią jeden z argumentów przemawiających na rzecz przeprowadzenia badania praktyki sądowej w omawianym zakresie. Orzekanie o zezwoleniu na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka stanowi pod względem ilościowym jedno z głównych zadań wykonywanych przez sądy opiekuńcze w Polsce.

⁶³ T. Sokołowski w: *Kodeks...*, s. 702.

Tabela 1

Najliczniejze kategorie spraw dotyczących władzy rodzicielskiej i kontaktów, które załatwiono w latach 2012 i 2013 (rep. Nsm)

Rodzaje spraw	Liczba spraw	
	2012	2013
Pozbawienie, zawieszenie, ograniczenie władzy rodzicielskiej	41.269	41.788
Zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka (art. 101 § 3 k.r.o.)	27.076	34.098
Ustanowienie kuratora dla małoletniego	15.600	17.287
Ustalenie kontaktów z małoletnim	15.364	15.871
O wydanie/zmianę zarządzeń w trybie art. 109 k.r.o.	13.294	15.946
Wszystkie sprawy z repertorium Nsm (bez spraw z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego nieletnich)	180.844	195.819

Źródło: sprawozdania MS-S16 w sprawach rodzinnych z zakresu spraw cywilnych z wyłączeniem spraw nieletnich za lata 2012 i 2013

Jako metodę badania wybrano analizę aktową. Ponieważ nie była ona możliwa w odniesieniu do wszystkich spraw ze względu na ich liczbę, próba badawcza została określona w drodze losowania. Wylosowano 20 sądów rejonowych z całej Polski⁶⁴. Do każdego z nich zwrócono się o nadesłanie 10 akt spraw oznaczonych symbolem 243, tj. dotyczących zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. W ten sposób uzyskano próbę 200 spraw. Wszystkie zostały zakwalifikowane do badania.

Analizy akt sądowych dokonywał autor niniejszego opracowania przy wykorzystaniu narzędzia badawczego – przygotowanego przez siebie kwestionariusza.

4.2. Informacje dotyczące dzieci oraz ich rodziców

Na wstępie należy zaznaczyć, że badane akta w ograniczonym stopniu dostarczyły szczegółowych informacji na temat dzieci i ich rodziców. W wielu przypadkach sądy nie gromadziły materiału dowodowego dotyczącego takich kwestii jak wykształcenie rodziców, sytuacja majątkowa rodziny, sposób wykonywania władzy rodzicielskiej. Jak można się domyślać, w ocenie sądów informacje tego typu często nie przedstawiały istotnej wartości z punktu widzenia prowadzonego postępowania.

Część badanych spraw dotyczyła zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem więcej niż jednego dziecka.

Zdecydowanie najczęściej postępowania dotyczyły zarządu majątkiem jednego dziecka (123 sprawy). W ponad 1/4 przypadków (67 spraw) sąd orzekł w jednym postępowaniu w odniesieniu do zarządu majątkiem dwojga dzieci. Udzielenie zezwolenia na czynność zarządu majątkiem trojga i czworga dzieci miało miejsce sporadycznie (odpowiednio 8 i 2 sprawy).

⁶⁴ Były to sądy rejonowe: w Bielsku-Białej, Elku, Garwolinie, Kaliszu, dla Krakowa-Śródmieścia, w Mikołowie, Opolu Lubelskim, Ostrowcu Świętokrzyskim, Płocku, Przasnyszu, Rybniku, Słupsku, Szczecinie, Świebodzinie, Świeciu, Turku, Wałbrzychu, Wołominie, dla Warszawy-Mokotowa, w Zakopanem.

Tabela 2

Liczba dzieci, których dotyczył wniosek o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu

Liczba dzieci	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Jedno	123	61,5
Dwoje	67	33,5
Troje	8	4
Czworo	2	1
Ogółem	200	100

Analizowane postępowania sądowe dotyczyły 289 dzieci. W kolejnej tabeli wartości procentowe obliczone zostały dla tej liczby.

Tabela 3

Dzieci, których dotyczyło postępowanie, według płci i wieku w chwili wystąpienia przez rodziców z wnioskiem do sądu

Wiek (ukończone lata)	Chłopcy		Dziewczynki		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Poniżej 1 roku	7	2,4	6	2,1	13	4,5
Od 1 do 3 lat	25	8,7	28	9,7	53	18,3
Od 4 do 6 lat	30	10,4	14	4,8	44	15,2
Od 7 do 9 lat	20	6,9	17	5,9	37	12,8
Od 10 do 12 lat	26	9,0	28	9,7	54	18,7
Od 13 do 15 lat	31	10,7	26	9,0	57	19,7
Od 16 do 17 lat	19	6,6	12	4,2	31	10,7
Ogółem	158	54,7	131	45,3	289	100

Akta badanych spraw dotyczyły 158 chłopców (55% dzieci) i 131 dziewczynek (45%).

Informacje zawarte w aktach pozwoliły na obliczenie wieku wszystkich dzieci, w sprawie których toczyło się postępowanie. Nie odnotowano istotnych dysproporcji w liczebności poszczególnych grup wiekowych dzieci. Najliczniej reprezentowana była grupa dzieci w wieku 13–15 lat (57 dzieci – 19,7%). W pozostałych przedziałach wiekowych liczba dzieci przedstawiała się jednak podobnie⁶⁵. Uzyskane wyniki pozwalają sformułować twierdzenie, że występowanie z wnioskiem o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu nie jest zależne od wieku dziecka, do którego należy majątek. Spostrzeżenie to odpowiada unormowaniu kodeksowemu. Jakkolwiek starsze dzieci, posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych, uzyskują znaczną samodzielność w sprawach

⁶⁵ Najmniej liczna była grupa dzieci, które nie ukończyły 1. roku życia (13 – 4,5%), w tym jednak przypadku zakres wiekowy został określony wężiej.

majątkowych, to w zakresie spraw przekraczających zakres zwykłego zarządu ich sytuacja jest podobna jak młodszych dzieci.

Ustalono, że 174 dzieci (60,2%) nie posiadało rodzeństwa nieobjętego postępowaniem sądowym. W 53 przypadkach dzieci (18,3%) akta zawierały informację, że istniało rodzeństwo nieobjęte postępowaniem. Najczęściej było to rodzeństwo pełnoletnie. Nie odnotowano przypadków, w których między rodzeństwem istniałyby istotne różnice dotyczące posiadanego majątku, uzasadniające wystąpienie z wnioskiem tylko w odniesieniu do jednego z dzieci. Nie zauważono również zjawiska nierównego traktowania przez rodziców dzieci będących rodzeństwem. Niemniej w przypadku 62 dzieci (21,5%) brak było w aktach informacji pozwalających na określenie, czy dzieci te posiadały rodzeństwo nieobjęte postępowaniem, czy nie.

Tabela 4

Wiek rodziców w chwili składania wniosku do sądu

Wiek w latach	Ojcowie		Matki	
	w liczbach bezwzględnych	%	w liczbach bezwzględnych	%
Od 20 do 29 lat	18	9	24	12
Od 30 do 39 lat	76	38	104	52
Od 40 do 49 lat	51	25,5	48	24
Od 50 do 59 lat	17	8,5	9	4,5
Od 60 do 69 lat	1	0,5	2	1
Brak danych o wieku	37	18,5	13	6,5
Ogółem	200	100	200	100

Obliczenie wieku ojców możliwe było w 163 sprawach, a wieku matek – w 187. Różnica ta była spowodowana częstszym składaniem wniosków przez matki niż ojców (zob. pkt 4.4), a co za tym idzie – mniejszą liczbą zawartych w aktach informacji odnoszących się do tych ostatnich. Rozkład grup wiekowych prezentował się podobnie wśród matek i ojców. Najczęściej rodzice byli w wieku między 30. a 39. rokiem życia (ojcowie: 76 spraw – 38%, matki: 104 sprawy – 52%). Drugą co do liczebności grupę stanowili rodzice w wieku od 40 do 49 lat (ojcowie: 51 spraw – 25,5%, matki: 48 spraw – 24%). Najstarszy ojciec był w wieku 60 lat, a najstarsza matka – w wieku 62 lat. W żadnym z badanych postępowań nie stwierdzono przypadków rodziców bardzo młodych – poniżej ukończonego 20. roku życia. Najmłodsze matki (w 2 sprawach) miały ukończone 22 lata życia, a najmłodszy ojciec – 21 lat. Uzyskane wyniki nie dają podstaw do sformułowania wniosków w zakresie korelacji między wiekiem rodziców a charakterem postępowań będących przedmiotem badania.

Jak się wydaje, określenie poziomu wykształcenia rodzica może mieć znaczenie dla sądu opiekuńczego orzekającego w sprawie dotyczącej zarządu majątkiem dziecka. Okoliczność ta może mieć wpływ na ocenę wniosku rodzica oraz obdażenie go niezbędnym przy podejmowaniu przez sąd decyzji zaufaniem. W tym

kontekście należy odnotować, że badane akta najczęściej nie zawierały informacji na temat wykształcenia rodziców. W przypadku ojców dotyczyło to aż 163 postępowań (81,5% spraw), natomiast w odniesieniu do matek brak było informacji o ich wykształceniu w 138 sprawach (69%). W tym kontekście pozostałe wyniki badania w zakresie wykształcenia rodziców nie mogą służyć jako wystarczające (reprezentatywne) do sformułowania wniosków. W aktach spraw znajdowały się często informacje dotyczące wykonywanego przez rodziców zawodu. W niektórych przypadkach pozwalały one wyciągnąć wniosek o wyższym wykształceniu rodzica, np. w razie deklarowania wykonywania zawodu lekarza lub prawnika. Natomiast w dużej liczbie spraw wykonywany zawód nie przesądzał o wykształceniu, mimo iż prawdopodobnie łączył się z jego niższym poziomem (np. pracownik budowlany, sprzedawca).

Tabela 5
Wykształcenie rodziców

Poziom wykształcenia	Ojcowie		Matki	
	w liczbach bezwzględnych	%	w liczbach bezwzględnych	%
Podstawowe	2	1	1	0,5
Zasadnicze zawodowe	11	5,5	11	5,5
Średnie i policealne	6	3	27	13,5
Licencjat	0	0	1	0,5
Wyższe	18	9	22	11
Nie wynikało z akt	163	81,5	138	69
Ogółem	200	100	200	100

Istotne z punktu widzenia wydania rozstrzygnięcia przez sąd opiekuńczy oraz analizy odpowiadających im stanów faktycznych jest określenie sytuacji rodzinnej dziecka, którego majątku dotyczył wniosek.

Tabela 6
Rodzice dzieci

Czy dzieci posiadały oboje rodziców?	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Tak	136	68
Ojciec zmarł	58	29
Matka zmarła	5	2,5
Nie wynikało z akt	1	0,5
Ogółem	200	100

Należy zaznaczyć, że tabela 6 nie dotyczy faktycznych relacji między rodzicami a dziećmi czy też wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej. Badane akta

dostarczyły odpowiedzi na pytanie, czy dzieci posiadały oboje rodziców. W zdecydowanej większości spraw (136 postępowań – 68%) odpowiedź ta była pozytywna. Aż 58 spraw (29%) dotyczyło rodzin, w których ojciec zmarł. W aktach 5 spraw znajdowała się informacja o śmierci matki. Uwagę zwraca wysoki odsetek postępowań dotyczących dzieci osieroconych przez jedno z rodziców. Należy przyjąć, że wysoka liczba takich przypadków wynikała z dziedziczenia przez dzieci majątku po zmarłym rodzicu, co stwarzało konieczność dokonywania czynności zarządu, w tym przekraczających jego zwykły zakres. Na uwagę zasługuje również dysproporcja między przypadkami śmierci ojców i matek. W badaniu nie odnotowano przypadków nieustalenia ojcostwa.

Akta spraw pozwoliły również określić, czy rodzice dzieci byli małżeństwem w chwili wniesienia wniosku do sądu opiekuńczego.

Tabela 7		
Pozostawianie przez rodziców dziecka w związku małżeńskim w chwili wniesienia wniosku do sądu		
Czy rodzice pozostawali w związku małżeńskim?	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Tak	98	49
Tak, ale została orzeczona separacja	1	0,5
Byli rozwiedzeni	9	4,5
Nigdy nie byli małżeństwem	12	6
Nie dotyczy – jedno z rodziców zmarło	63	31,5
Nie wynikało z akt	17	8,5
Ogółem	200	100

W blisko połowie spraw (98 – 49%) rodzice dziecka pozostawali w związku małżeńskim. Jedynie w 9 przypadkach akta sprawy zawierały informację o rozwodzie rodziców. W świetle danych demograficznych liczbę tę należy ocenić jako niską⁶⁶. Z przyczyn, które wskazano wyżej, znacząca liczba postępowań dotyczyła zarządu majątkiem dzieci, które zostały osierocone przez jedno z rodziców (63 sprawy – 31,5%).

Badane akta dostarczyły informacji pozwalających na obliczenie czasu trwania małżeństwa rodziców jedynie w 14 sprawach. Prezentacja wyników w tym zakresie byłaby zatem pozbawiona celu i nie mogłaby prowadzić do istotnych konkluzji.

Natomiast w 52 sprawach możliwe było obliczenie czasu, jaki upłynął od chwili śmierci jednego z rodziców do wystąpienia z wnioskiem do sądu opiekuńczego. W 20 sprawach miało to miejsce w ciągu roku od śmierci rodzica. Znacznie mniejsza liczba spraw została odnotowana w każdym kolejnym roku, który upływał od śmierci rodzica⁶⁷. Taki rozkład wyników jest konsekwencją konieczności złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku bezpośrednio po śmierci rodzica (spadkodawcy)

⁶⁶ Przykładowo w 2013 r. liczba orzeczonych rozwodów wynosiła 66.132, a liczba zawartych małżeństw – 180.396; por. *Rocznik demograficzny 2014*, Warszawa 2014, s. 225.

⁶⁷ Po upływie roku – 7 spraw, po upływie 2 lat – 9, 3 lat – 4, 4 lat – 2, 5 lat – 3, 6 lat – 1, 8 lat – 3, 12 lat – 1, 14 lat – 1, 15 lat – 1.

oraz potrzebą dokonywania czynności zarządu spadkiem w niedługim odstępie czasu od jego nabycia, w celu uporządkowania sytuacji majątkowej.

Materiał dowodowy zgromadzony w aktach pozwolił również ustalić, czy rodzice dziecka zamieszkiwali razem.

Tabela 8 Wspólne zamieszkiwanie rodziców dziecka		
Czy rodzice zamieszkiwali razem?	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Tak	95	47,5
Nie	26	13
Nie dotyczy – jedno z rodziców zmarło	63	31,5
Nie wynikało z akt	16	8
Ogółem	200	100

Informacja o wspólnym zamieszkiwaniu rodziców zawarta była w 95 aktach badanych spraw (47,5%). W 26 przypadkach rodzice nie mieszkali wspólnie. W 16 sprawach (8%) na podstawie akt nie można było ustalić tej okoliczności.

Dotychczas prezentowane wyniki analizy aktowej wskazują, że w badanych sprawach rozbiście rodziny występowało stosunkowo rzadko i nie stanowiło czynnika skorelowanego z orzekaniem w sprawie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Istotną kwestią w tego rodzaju postępowaniu jest określenie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej.

Tabela 9 Miejsce pobytu dzieci, których dotyczyło postępowanie		
Z kim zamieszkiwało dziecko?	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Z matką i ojcem	95	47,5
Z matką	75	37,5
Z ojcem	10	5
Z matką i siostrą jako rodziną zastępczą	1	0,5
Nie wynika z akt	19	9,5
Ogółem	200	100

Prezentowane w tabeli 9 wyniki odpowiadają przedstawionym wcześniej. Informacja o zamieszkiwaniu dzieci z rodzicami zawarta była w 95 aktach spraw (47,5%) – identyczna była liczba akt, na podstawie których można było ustalić wspólne zamieszkiwanie rodziców dzieci. Wysoki odsetek przypadków zamieszkiwania dziecka z matką (75 spraw – 37,5%) był przeważnie podyktowany śmiercią ojca, a nie rozbiściem rodziny. Liczbę 19 akt spraw (9,5%), na podstawie których nie można było określić tak istotnej informacji jak miejsce pobytu dziecka, należy

ocenić jako wysoką w kontekście przedmiotu omawianego postępowania. Braki istotnych informacji odnotować można również w zakresie dokonanych przez sąd ustaleń w zakresie władzy rodzicielskiej.

Tabela 10 Władza rodzicielska matki i ojca				
Sposób ukształtowania władzy rodzicielskiej	Matki		Ojcowie	
	w liczbach bezwzględnych	w %	w liczbach bezwzględnych	w %
Pełna	161	80,5	101	50,5
Ograniczona	2	1	1	0,5
Pozbawiona	0	0	1	0,5
Rodzic zmarł	5	2,5	58	29
Nie wynikało z akt	32	16	39	19,5
Ogółem	200	100	200	100

W badanych sprawach sporadycznie odnotowano wcześniejsze stosowanie instrumentów sądowej ingerencji we władzę rodzicielską. W 161 postępowaniach (80,5%) matkom przysługiwała pełna władza rodzicielska. Ojcom przysługiwała władza rodzicielska w takim zakresie w 101 (50,5%) sprawach. Gdy chodzi o sposób ukształtowania władzy rodzicielskiej, braki informacji w aktach odnotowano jednak w jeszcze większej liczbie przypadków niż przy okazji poprzednio prezentowanych wyników. W odniesieniu do matek w 32 sprawach (16%) trudno było określić zakres władzy rodzicielskiej, a w przypadku ojców sytuacja taka miała miejsce w 39 sprawach (19,5%). Należy przy tym zaznaczyć, że w ramach analizy akt sądowych zakres wykonywanej władzy rodzicielskiej określany był również na podstawie pośrednich informacji, np. gdy w wywiadzie środowiskowym kuratora sądowego nie było informacji o wcześniejszej ingerencji sądu. Wskazany odsetek spraw, w których w ramach analizy aktowej nie dokonano ustaleń w zakresie władzy rodzicielskiej, dotyczy przypadków braku jakichkolwiek przesłanek do wyprowadzenia w tym zakresie wniosków. Nie można wykluczać, że sądy opiekuńcze orzekające w małych okręgach posiadały pozaprocesową wiedzę na temat sytuacji rodzinnej wnioskodawców. Można również uznać, że w omawianym rodzaju spraw, z uwagi na ich charakter, uzasadnione jest pewnego rodzaju domniemanie faktyczne co do przysługiwania rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej. Wydaje się jednak, że w aktach spraw dotyczących władzy rodzicielskiej co do zasady powinna znajdować się informacja na temat jej zakresu, choćby w postaci pytania zadanego w trakcie rozprawy, odnoszącego się do ewentualnej wcześniejszej ingerencji sądu opiekuńczego. Praktyka taka została odnotowana w przypadku niektórych sądów, jednak nie była regułą.

Z podanych wyżej względów w jeszcze większej liczbie spraw brak było informacji dotyczących sposobu ukształtowania władzy rodzicielskiej. Dotyczyło to 52 postępowań (26%), a więc ponad 1/4 badanej próby.

Należy uznać, że istotnym elementem kontroli sądu opiekuńczego w zakresie wykonywania zarządu majątkiem dziecka przez rodziców i udzielenia zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu powinna być

ocena stanu faktycznego, gdy chodzi o rzeczywisty sposób wykonywania przez nich władzy rodzicielskiej, a nie tylko prawne jej ukształtowanie. Jako odpowiadający stanowi prawnemu został on oceniony w 124 postępowaniach (62% spraw). W 3 przypadkach (1,5%) odnotowano brak zainteresowania dzieckiem ze strony matki, a w 4 (2%) – ze strony ojca. W jednej sprawie (0,5%) oboje rodzice nie interesowali się dzieckiem. Przede wszystkim należy jednak podkreślić, że w 68 postępowaniach (34% próby) nie dokonano w tym zakresie żadnych ustaleń.

Czynnikami mogącym wpływać na rozstrzygnięcie sądu w zakresie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka jest ocena sytuacji majątkowej rodziny, której dotyczy postępowanie.

Tabela 11 Ocena sytuacji majątkowej rodziny, której dotyczyło postępowanie		
Jaka była sytuacja majątkowa rodziny?	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Bardzo trudna	4	2
Trudna	33	16,5
Dobra	34	17
Bardzo dobra	3	1,5
Nie wynikało z akt	126	63
Ogółem	200	100

W sprawach, w których możliwe było dokonanie oceny, sytuacja majątkowa rodziny została najczęściej określona jako trudna (33 postępowania – 16,5%) lub dobra (34 postępowania – 17%). Przypadki skrajne, tzn. bardzo dobra sytuacja majątkowa lub bardzo trudna, występowały sporadycznie (odpowiednio w 3 i 4 sprawach). Przede wszystkim należy jednak zwrócić uwagę, że w zdecydowanej większości akt sądowych (126 spraw – 63%) brak było informacji pozwalających na ocenę sytuacji majątkowej (zamożności) rodziny. Okoliczność ta może mieć znaczenie przy ocenie intencji rodziców, gospodarczej potrzeby i racjonalności dokonywanej czynności zarządu czy też subiektywnych kryteriów oceny tej czynności jako przekraczającej zakres zwykłego zarządu.

Podsumowując tę część analizy wyników badania aktowego, należy jeszcze raz wskazać, że oprócz nadreprezentacji przypadków, w których jedno z rodziców zmarło, nie zaobserwowano elementów wyróżniających stany faktyczne, których dotyczyły badane postępowania sądowe. Jednocześnie daje się zauważyć, odnotowywana w istotnej liczbie przypadków, tendencja sądów opiekuńczych do rezygnowania z ustalania okoliczności związanych z zakresem przysługującej rodzicom władzy rodzicielskiej oraz sposobem jej wykonywania, jak również sytuacji majątkowej rodziny. Do pewnego stopnia może to być usprawiedliwione charakterem czynności, których dotyczyło postępowanie. W większości spraw (por. pkt 4.3) było to złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Nawet jednak w stosunkowo prostych przypadkach ustalenie podstawowych informacji na temat rodziny, której dotyczy postępowanie, należy ocenić jako zasadne.

4.3. Czynność, której dotyczyło postępowanie

Zgodnie z art. 101 § 3 k.r.o. sąd wydaje zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka w dwóch przypadkach. Zezwolenie to może dotyczyć czynności dokonywanych przez rodziców, jak również wyrażenia przez nich zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu przez dziecko. W aktach sądowych poddanych analizie ten drugi przypadek nie wystąpił ani razu. Wyniki badania w tym zakresie nie są zaskoczeniem. Samodzielne prowadzenie spraw majątkowych przez dziecko należy do rzadkości. Należy się spodziewać, że próba dokonania czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu przez dziecko posiadające ograniczoną zdolność do czynności prawnych napotka na przeszkody, np. w formie odmowy dokonania czynności przez notariusza czy odmowy banku wypłaty środków zgromadzonych na rachunku bankowym. Mało prawdopodobne wydaje się też, aby kontrahent czynności prawnej chciał dokonywać jej z osobą małoletnią, chyba że działałby z intencją wykorzystania braku doświadczenia dziecka i zawarcia umowy na korzystnych dla siebie warunkach. W takim jednak przypadku rodzice najprawdopodobniej odmówiliby wyrażenia zgody na dokonaną czynność (art. 17 i art. 18 k.c.) i nie powstałaby konieczność zwrócenia się do sądu opiekuńczego o zezwolenie.

We wcześniejszych rozważaniach wskazano, że czynność zarządu majątkiem dziecka, której dotyczy zgoda sądu, może mieć charakter czynności prawnej, czynności faktycznej, jak również może polegać na reprezentowaniu dziecka w postępowaniach przed sądami, innymi organami państwa oraz samorządowymi, w szczególności wiązać się z dokonywaniem czynności procesowych. Wniosek rodziców co do zasady powinien dotyczyć konkretnie wskazanej czynności, dopuszcza się jednak zezwolenie sądu na dokonanie czynności określonej rodzajowo.

Stosownie do tych podziałów dokonano analizy badanych akt sądowych. Kolejna tabela prezentuje ustalenia w tym zakresie.

Wyniki badania jednoznacznie wskazują, że w praktyce wnioski kierowane do sądów przez rodziców dotyczą niemal wyłącznie zamiaru dokonania czynności prawnej. Sytuacja taka miała miejsce aż w 194 przypadkach postępowań (97%). Należy jednocześnie podkreślić, że w żadnej ze spraw nie odnotowano zwrócenia się przez rodziców z wnioskiem o udzielenie zezwolenia wyłącznie na dokonanie czynności faktycznej lub wyłącznie na reprezentowanie dziecka przed sądem, względnie dokonanie konkretnej czynności procesowej⁶⁸. W dwóch sprawach wnioski rodziców dotyczyły jednocześnie zezwolenia na dokonanie czynności prawnej i faktycznej, w dwóch – czynności prawnej i reprezentowania dziecka w postępowaniu sądowym, i również w dwóch – czynności faktycznej i reprezentowania w postępowaniu administracyjnym (chodziło o uzyskanie pozwolenia na budowę). Prezentowane wyniki potwierdzają przypuszczenie, że kategoria czynności faktycznych przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka w praktyce nie podlega ocenie sądów opiekuńczych, co wynika z jej istoty. Nie istnieje skuteczny czynnik, który skłaniałby rodziców do występowanie o zgodę w tego typu sprawach. Wynikać to może nie

⁶⁸ W jednej sprawie wniosek został sformułowany w sposób nieprecyzyjny, mogący sugerować, że chodzi tylko o czynności procesowe, rodzice jednak doprecyzowali i rozszerzyli ten wniosek przed sądem.

Tabela 12

Charakter czynności wskazanej we wniosku oraz sposób jego sformułowania

Rodzaj czynności	Sposób sformułowania wniosku			Ogółem
	zgoda na konkretną czynność	zgoda na czynność określoną rodzajowo	zgoda na konkretną i określoną rodzajowo czynność	
Czynność prawna	154 (77%)	39 (19,5%)	1 (0,5%)	194 (97%)
Czynność prawna i faktyczna	1 (0,5%)	1 (0,5%)	0 (0%)	2 (1%)
Czynność prawna i reprezentowanie w postępowaniu sądowym	0 (0%)	0 (0%)	2 (1%)	2 (1%)
Czynność faktyczna i reprezentowanie w postępowaniu administracyjnym	0 (0%)	0 (0%)	2 (1%)	2 (1%)
Ogółem	155 (77,5%)	40 (20%)	5 (2,5%)	200 (100%)

tylko z niskiej świadomości prawnej, ale również z subiektywnego przekonania, że działania podyktowane dobrem dziecka nie mogą spotkać się z negatywnymi konsekwencjami dla rodziców. Z drugiej strony, trudno oczekiwać, aby rodzice zdający sobie sprawę z tego, że podejmują działania niekorzystne dla dziecka, zwracali się o zezwolenie do sądu. Przede wszystkim jednak konsekwencje dokonania faktycznych czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu mogłyby w omawianym przypadku pojawić się ewentualnie w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej względem dziecka oraz ingerencji sądu opiekuńczego w zakresie niewłaściwie wykonywanej władzy rodzicielskiej. Perspektywa taka jest zbyt odległa, aby mogła stanowić czynnik mobilizujący rodziców do zwrócenia się o zezwolenie na dokonanie czynności faktycznej przekraczającej zakres zwykłego zarządu. Należy przy tym zaznaczyć, że dokonane czynności faktyczne przekraczające zakres zwykłego zarządu, które okazały się korzystne dla dziecka, nie powinny łączyć się z negatywnymi konsekwencjami dla rodziców, mimo ich formalnej bezprawności.

Sytuacja przedstawia się całkowicie odmiennie w odniesieniu do czynności prawnych przekraczających zakres zwykłego zarządu. Brak zezwolenia sądu powoduje ich bezwzględną nieważność. Ponadto – jak już wskazano – o wystąpieniu z wnioskiem do sądu przez rodziców w praktyce decydować może napotkanie przez nich przeszkód formalnych przy dokonywaniu czynności zarządu majątkiem dziecka. W badanych sprawach sytuacja taka miała miejsce w przypadkach zamiaru złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku przed notariuszem, zawarcia notarialnej umowy przeniesienia własności nieruchomości, dokonania czynności związanych z wyrejestrowaniem bądź przerejestrowaniem pojazdu, czynności dotyczących środków zgromadzonych na rachunku bankowym i in.

W badanych sprawach również w zdecydowanej większości przypadków (155 spraw – 77,5%) wniosek rodziców dotyczył dokonania konkretnej czynności. Należy przez to rozumieć określenie wszystkich jej istotnych elementów, przede

wszystkim składnika majątkowego, którego dotyczyła, oraz ewentualnego kontrahenta umowy i ceny. Należy jednak zaznaczyć, że w istotnej części spraw, tj. w 40 przypadkach (20%), we wniosku nie została skonkretyzowana czynność zamierzona przez rodziców. Odsetek ten należy ocenić jako wysoki, szczególnie w odniesieniu do liczby wniosków (80 spraw – por. kolejna tabela), które nie dotyczyły odrzucenia spadku⁶⁹. Jak już wskazano, niedookreślenie czynności prawnej powinno występować wyjątkowo, kiedy przemawiają za tym względy celowościowe i gospodarcze. Ocena praktyki sądowej w tym zakresie zostanie dokonana w dalszej części niniejszego opracowania, przy okazji omawiania rodzajów rozstrzygnięć sądów.

Jednym z najistotniejszych celów badania aktowego było określenie, w jakich sprawach rodzice zwracają się do sądu o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka.

W badanych sprawach sądowych wystąpiły zróżnicowane przypadki zamierzonych przez rodziców czynności zarządu. W tabeli 13 zostały one zaprezentowane w sposób szczegółowy – bez dokonywania ogólnych kategoryzacji. Taki sposób prezentacji wyników daje dokładny obraz praktyki sądowej w omawianym zakresie. Kategoryzację czynności zarządu utrudniało również łączenie w poszczególnych wnioskach różnych rodzajów czynności rodziców. Ujęcie statystyczne każdej z osobna nie dawałoby czytelnego obrazu badanych spraw.

Zdecydowanie najczęściej występującą kategorią zamierzonej przez rodziców czynności zarządu majątkiem dziecka było złożenie w jego imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku. Aż 120 wniosków (60%) dotyczyło tej czynności. W 20 sprawach (10%) rodzice chcieli dokonać sprzedaży nieruchomości (lub udziału we współwłasności nieruchomości) należącej do dziecka. Często występującą kategorią spraw były czynności dotyczące samochodów lub innych pojazdów należących do dziecka. Ich sprzedaży lub zezłomowania dotyczyło 15 wniosków (7,5%). Ponadto w 10 sprawach czynność dotycząca pojazdu była przedmiotem wniosku wraz z inną zamierzoną czynnością. Wydaje się, że w wielu przypadkach sprzedaż lub zezłomowanie pojazdu nie miało charakteru czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu. Pojazdy te były używane, niekiedy powypadkowe. Ponieważ ich nabycie przez dziecko następowało zwykle w drodze dziedziczenia, w części spraw chodziło o udział we współwłasności takiego pojazdu. Wystąpienie z wnioskiem następowało na skutek żądania urzędu komunikacji przedstawienia postanowienia sądu opiekuńczego.

W kontekście zakwalifikowania czynności jako przekraczających zakres zwykłego zarządu nie budziły wątpliwości wnioski, które dotyczyły nieruchomości (67 spraw – 33,5%). Jak już wcześniej wspomniano, w orzecznictwie SN i piśmiennictwie akceptowany jest pogląd, zgodnie z którym przyjęcie wolnej od obciążeń darowizny nie przekracza zakresu zwykłego zarządu majątkiem dziecka, ze względu na brak możliwości naruszenia jego interesów majątkowych. W analizowanych aktach spraw złożenie oświadczenia o przyjęciu darowizny było przedmiotem czterech wniosków. Jednakże w trzech z nich nieruchomość będąca przedmiotem darowizny obciążona była służebnością mieszkania lub hipoteką. W jednym przypadku uzyskanie przedmiotu darowizny miało stanowić dla dziecka ekwiwalent zaległych świadczeń alimentacyjnych i wiązało się z ich umorzeniem.

⁶⁹ Wniosek o zezwolenie na odrzucenie spadku z istoty dotyczy konkretnej czynności prawnej.

Tabela 13

Rodzaje czynności, w sprawie których rodzice zwracali się do sądu

Rodzaj czynności	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku	120	60
Sprzedaż nieruchomości	20	10
Sprzedaż lub zezłomowanie samochodu albo innych pojazdów	15	7,5
Likwidacja konta bankowego, jednostek funduszu inwestycyjnego, sprzedaż akcji	6	3
Sprzedaż gospodarstwa rolnego	4	2
Sprzedaż lub zezłomowanie samochodu i wypłata środków finansowych z konta bankowego	4	2
Wydzierżawienie nieruchomości gruntowej	2	1
Reprezentowanie w dochodzeniu roszczeń odszkodowawczych i przyjęcie wypłaty odszkodowania	2	1
Przyjęcie darowizny nieruchomości obciążonej służebnością mieszkania	2	1
Zamiana nieruchomości	2	1
Przeniesienie (darowizna) udziału spadkowego na pozostałych spadkobierców	2	1
Wyremontowanie i rozbudowa domu oraz uzyskanie pozwolenia na budowę	2	1
Kupno mieszkania	1	0,5
Przyjęcie darowizny nieruchomości obciążonych służebnością mieszkania i hipoteką	1	0,5
Przyjęcie darowizny nieruchomości w zamian za zwolnienie darczyńcy od alimentów	1	0,5
Zniesienie współwłasności nieruchomości	1	0,5
Dział spadku	1	0,5
Wynajęcie mieszkania	1	0,5
Darowizna nieruchomości i pojazdów na rzecz matki	1	0,5
Darowizna nieruchomości na rzecz brata	1	0,5
Splata długów spadkowych	1	0,5
Złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku	1	0,5
Sprzedaż samochodu i wymiana dowodu rejestracyjnego	1	0,5
Sprzedaż samochodu, likwidacja lokaty oszczędnościowej, kupno nieruchomości	1	0,5
Zezłomowanie samochodu oraz umowa o częściowy dział spadku	1	0,5
Darowizna udziałów w samochodach na rzecz współwłaściciela	1	0,5
Darowizna udziałów we współwłasności samochodu na rzecz matki	1	0,5
Zarząd gospodarstwem rolnym – składanie wniosków o dopłaty z UE	1	0,5
Złożenie oświadczenia o nieskorzystaniu z prawa pierwokupu udziałów w spółce z o.o.	1	0,5
Rozwiązanie umowy dzierżawy	1	0,5
Przeniesienie praw z umów leasingowych na inną osobę	1	0,5
Ogółem	200	100

W czterech sprawach rodzice zamierzali dokonać w imieniu dziecka darowizny na rzecz innej osoby. Analiza akt nie prowadziła do wniosku, że czynności te mogły się okazać niekorzystne dla dziecka. Przykładowo w jednej ze spraw chodziło o przekazanie prowadzącej gospodarstwo rolne matce udziałów we współwłasności pojazdów (maszyn rolniczych), co podyktowane było chęcią uniknięcia przeszkód formalnych przy dokonywaniu czynności dotyczących tych składników majątkowych. W innym przypadku darowizna na rzecz brata była elementem podziału majątku rodziny między dzieci.

W sumie odnotowano 11 wniosków, które zmierzały do wypłaty środków finansowych (likwidacja lokaty, rachunku, na którym zgromadzone były jednostki uczestnictwa w funduszu inwestycyjnym, akcje).

Z punktu widzenia oceny dopuszczalności zamierzonej przez rodziców czynności zarządu majątkiem dziecka istotnym elementem wniosku jest określenie motywów rodziców – celu planowanej czynności. Dokonanie analizy wyników badania w tym zakresie wymaga przeprowadzenia podziału spraw według kryterium rodzaju zamierzonej czynności i wyodrębnienia w pierwszej kolejności tych, które dotyczyły złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku.

Tabela 14

Przyczyny wystąpienia przez rodziców z wnioskiem o zezwolenie na złożenie w imieniu dziecka oświadczenia w przedmiocie odrzucenia spadku

Uzasadnienie wniosku	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Długi, o których miał wiedzę wnioskodawca	83	69,2
Niepotwierdzone, domniemane długi	24	20
Niepotwierdzone długi i względy rodzinne	1	0,8
Względy rodzinne	2	1,7
Brak uzasadnienia	10	8,3
Ogółem	120	100

W 120 sprawach, których przedmiotem było złożenie przez rodziców w imieniu dziecka oświadczenia o odrzuceniu spadku, najczęściej jako przyczyna wystąpienia z wnioskiem wskazywane były długi spadkowe, o których wiedział wnioskodawca. Miało to miejsce w 83 postępowaniach (69,2%)⁷⁰. Należy podkreślić, że w liczbie tej mieszczą się przypadki, w których wnioskodawcy jedynie deklarowali swoją wiedzę na temat obciążeń spadku. W mniejszej liczbie spraw długi te zostały w odpowiedni sposób udokumentowane (por. pkt 4.4) Jako wysoką należy ocenić liczbę 24 wniosków (20%), w których rodzice jedynie podejrzewali istnienie długów. Co więcej, w 10 przypadkach (8,3%) brak było jakiegokolwiek uzasadnienia wniosku.

Najczęściej spadek przypadał dzieciom na skutek dziedziczenia po dziadkach lub pradiadkach (65 spraw). W 6 przypadkach chodziło o dziedziczenie po ojcu, a w 1 – po matce. Dziecko dziedziczyło spadek po dalszych krewnych w 47 sprawach.

⁷⁰ Procenty obliczono w tym przypadku dla liczby 120 analizowanych spraw.

W ramach badania podjęto również próbę określenia wartości spadku, który miał być odrzucony.

Tabela 15

Wartość spadku w sprawach dotyczących zezwolenia na złożenie przez rodziców w imieniu dziecka oświadczenia w przedmiocie odrzucenia spadku

Wartość spadku	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Wartość spadku była dodatnia	1	0,8
–1000 do –9999 zł	2	1,7
–10.000 do –99.999	26	21,7
Poniżej –100.000	5	4,2
Brak danych na temat wysokości długów	86	71,7
Ogółem	120	100

Najważniejsze spostrzeżenie wynikające z informacji zawartych w tabeli 15 dotyczy liczby akt spraw, na podstawie których nie można było określić wartości długów odziedziczonych przez dzieci. Miało to miejsce aż w 86 postępowaniach, a więc w 71,7% spraw, których przedmiotem było odrzucenie spadku (120). Liczbę tę należy ocenić jako bardzo wysoką. Nie powinno budzić wątpliwości, że jednym z głównych ustaleń sądu, pozwalających mu na udzielenie zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu dziecka, powinno być określenie wartości odziedziczonych spadku. Sądy co do zasady nie prowadziły jednak postępowania dowodowego pozwalającego na szczegółowe określenie wartości majątku spadkowego. W sprawach, w których możliwe było określenie tej wartości, w większości przypadków długi spadkowe były znaczne. W 26 przypadkach mieściły się w przedziale między 10.000 a 99.999 zł.

W kolejnej tabeli przedstawiono motywy wystąpienia z wnioskiem przez rodziców w innych sprawach niż dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku.

Tabela 16

Przyczyny wystąpienia z wnioskiem przez rodziców w pozostałych sprawach (poza wnioskami o zezwolenie na odrzucenie spadku)

Uzasadnienie wniosku	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Zaspokojenie bieżących potrzeb dziecka	13	16,25
Zabezpieczenie interesów dzieci na przyszłość	6	7,5
Zaspokojenie potrzeb rodziny	18	22,5
Lepsze zainwestowanie pieniędzy	23	28,75
Potrzeba gospodarcza, ekonomiczna	39	48,75
Konieczność realizacji zobowiązań spadkodawcy	2	2,5
Brak uzasadnienia	4	5

Liczba przyczyn nie sumuje się do liczby 80 spraw, dla której obliczono procenty.

W 80 sprawach, które nie dotyczyły zezwolenia na złożenie oświadczenia w sprawie odrzucenia spadku, wskazywane były różnorodne przyczyny wystąpienia z wnioskiem. Zdecydowanie najczęściej (39 spraw – 48,75%) motywem rodziców można było określić jako potrzebę gospodarczą lub ekonomiczną. Sytuacje takie miały miejsce np. w odniesieniu do sprzedaży starzejącego się, powypadkowego samochodu, przeprowadzenia remontu domu, złożenia wniosku o dopłaty do produkcji rolnej z UE. Podobny charakter miała – ujęta w osobną kategorię – potrzeba lepszego zainwestowania pieniędzy (23 postępowania – 28,57%), która występowała w przypadkach likwidacji lokat lub rachunków funduszy inwestycyjnych nieprzynoszących zysków itp. Odnotowano również wnioski, które zmierzały do przeznaczenia majątku dziecka na cele konsumpcyjne. W 13 sprawach (16,25%) chodziło o zaspokojenie bieżących potrzeb dziecka, a w 18 (22,5%) – całej rodziny. Należy podkreślić, że przyczyny wystąpienia z wnioskiem określone w tabelach 14 i 16 zostały zasygnalizowane przez rodziców. Wiele wniosków sporządzanych było nieudolnie pod względem formalnym, merytorycznym i językowym, co utrudniało kategoryzację motywów rodziców. Z punktu widzenia ochrony dobra dziecka i weryfikacji rzeczywistych przyczyn wystąpienia z wnioskiem kluczowe jest prowadzenie postępowania dowodowego przez sąd. Zagadnienie to będzie przedmiotem analizy w kolejnym podpunkcie niniejszego opracowania.

W przypadku omawianych wyżej spraw istotne jest określenie wartości planowanego przez rodziców rozporządzenia lub zobowiązania, na które miał zezwolić sąd opiekuńczy.

Tabela 17

Wartość rozporządzenia lub zobowiązania wynikającego z zamierzonej przez rodziców czynności zarządu majątkiem dziecka

Wartość	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Od 1 do 499 zł	3	3,8
Od 500 do 999 zł	3	3,8
Od 1000 do 9999 zł	10	12,5
Od 10.000 do 99.999 zł	26	32,5
Od 100.000 zł i więcej	3	3,75
Brak informacji w aktach	35	43,75
Ogółem	80	100

Również w przypadku innych spraw niż dotyczące zezwolenia na odrzucenie spadku w największej liczbie przypadków na podstawie akt sądowych nie można było określić wartości zamierzonego przez rodziców zobowiązania lub rozporządzenia (35 postępowań – 43,75%). We wcześniejszych rozważaniach czynnik ten wskazano jako jedno z kryteriów pozwalających na odróżnienie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem od nieprzekraczających tego zakresu. Powyższe spostrzeżenia nie przesądzą o negatywnej ocenie sposobu przeprowadzenia postępowania sądowego – w części spraw, szczególnie gdy chodzi o nieruchomości, wysoka

wartość przedmiotu zamierzonej czynności może nie budzić żadnej wątpliwości i nie wymaga precyzyjnego określenia. Niemniej zarysowana tendencja warta jest podkreślenia. W sprawach, w których możliwe było określenie wartości rozporządzenia lub zobowiązania, najczęściej plasowała się ona w przedziale powyżej 10.000 do 99.999 zł. Należy jednak również odnotować przypadki, w których była niska i mogła decydować o zakwalifikowaniu czynności jako nieprzekraczającej zakresu zwykłego zarządu (6 spraw, w których omawiana wartość nie przekraczała 1000 zł).

Podczas analizy akt spraw sądowych podjęto próbę określenia, w jaki sposób doszło do nabycia spadku przez dziecko. W aktach spraw, które dotyczyły zezwolenia na odrzucenie spadku, z reguły brak było jakiejkolwiek informacji o innym majątku dziecka (117 przypadków) bądź znajdowała się informacja o braku innego niż odrzucony spadek majątku. Dlatego kolejna tabela dotyczy pozostałych 80 postępowań.

Tabela 18		
Sposób uzyskania majątku przez dzieci w sprawach, których przedmiotem nie było odrzucenie spadku		
Sposób nabycia	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Dziedziczenie po rodzicu	51	63,75
Dziedziczenie po dziadkach	7	8,8
Inny przypadek dziedziczenia	2	2,5
Darowizna	12	15
Nabycie roszczenia odszkodowawczego w związku ze śmiercią ojca	2	2,5
Nie wynikało z akt	6	7,5
Ogółem	80	100

Najczęstszym sposobem nabycia majątku przez dziecko w świetle informacji wynikających ze zbadanych akt jest dziedziczenie. Warto zwrócić uwagę, że praktycznie doniosły jest przypadek dziedziczenia po zmarłym rodzicu. Miało to miejsce w zdecydowanej większości spraw (51 przypadków – 63,75%). Zdecydowanie rzadziej odnotowano inne przypadki dziedziczenia (w sumie 9 spraw). Statystycznie istotne było również nabycie majątku w drodze darowizny na rzecz dziecka (12 postępowań – 15%).

Określając sytuację majątkową dziecka, należy wskazać rodzaj składników wchodzących do jego majątku. W badanych aktach z reguły znajdowały się fragmentaryczne informacje na ten temat. Zebranych informacji, które przedstawione zostały w kolejnej tabeli, nie należy traktować jako wyczerpujących.

W badanych aktach, ze względu na zdecydowaną przewagę spraw dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu dziecka, dominującym składnikiem majątkowym były długi. Liczba 88 spraw dotyczy przypadków, w których istnienie długów wyraźnie wynikało z akt sądowych, tj. przynajmniej z oświadczenia wnioskodawcy. Wśród pozostałych składników majątku dziecka najczęściej odnotowano własność (lub współwłasność) różnego rodzaju nieruchomości (w sumie 52 sprawy – 26%). Często odnotowywano również własność (lub współwłasność) pojazdów takich jak samochody, motory, motorowery, maszyny rolnicze (29 przypadków – 14,5%).

Tabela 19

Składniki majątku dziecka

Rodzaj składnika majątkowego	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Nieruchomość gruntowa	15	7,5
Nieruchomość gruntowa rolna	17	8,5
Gospodarstwo rolne	6	3
Nieruchomość lokalowa	14	7
Samochód lub inny środek komunikacji	29	14,5
Wierzytelności	5	2,5
Środki finansowe, jednostki funduszu inwestycyjnego, akcje, udziały	17	8,5
Długi	88	44

W jednej sprawie w majątku dziecka mógł się znajdować więcej niż jeden rodzaj składników, dlatego wymienione w tabeli nie sumują się do liczby spraw (200), od której obliczono procenty.

Jedynie w 22 sprawach (11%) możliwe było określenie na podstawie akt pełnej wartości majątku dziecka. W 2 przypadkach wiadomo było, że majątek ten składał się wyłącznie z długów (w wysokości 60.000 i 20.000 zł). W 2 sprawach jego wartość nie przekraczała 1000 zł, w 3 mieściła się w przedziale powyżej 1000 do 10.000 zł, w 9 – w przedziale powyżej 10.000 do 100.000 zł. Majątek wart więcej niż 100.000 zł odnotowano w 6 sprawach, przy czym najwyższa jego wartość wynosiła ok. 550.000 zł. Przede wszystkim należy jednak zwrócić uwagę, że na podstawie 178 badanych akt spraw (89%) nie można było w sposób kompleksowy ocenić sytuacji majątkowej dziecka.

W żadnej ze zbadanych spraw nie wystąpiła sytuacja przewidziana w art. 104 § 2 k.r.o., tj. nie stwierdzono, aby sąd ustalił (we wcześniejszym lub badanym postępowaniu) wartości rozporządzeń dotyczących ruchomości, pieniędzy i papierów wartościowych, których dziecko lub rodzice mogą dokonywać każdego roku bez zezwolenia sądu opiekuńczego.

4.4. Przebieg postępowania w sprawach objętych badaniem

Czas trwania postępowania sądowego w sprawach dotyczących zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu może stanowić istotny czynnik decydujący o realizacji interesów majątkowych dziecka. Uwaga ta odnosi się w szczególności do przypadków, w których rodzice zamierzają złożyć oświadczenie o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka. Zgodnie z utrwaloną w świetle orzecznictwa SN praktyką czynność ta jest uznawana za przekraczającą zakres zwykłego zarządu. Jednocześnie, zgodnie z art. 1015 k.c., oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania. Pojawia się zatem ryzyko, że przedłużające się postępowanie sądowe uniemożliwi rodzicom złożenie oświadczenia w terminie i doprowadzi do niekorzystnych z punktu widzenia interesu

majątkowego dziecka skutków. W sprawie tej wypowiedział się SN, uznając w postanowieniu z 20.11.2013 r.⁷¹, że złożenie wniosku o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego powoduje zawieszenie – na czas postępowania – biegu terminu określonego w art. 1015 § 1 k.c. Należy przy tym zaznaczyć, że SN, opowiadając się za dopuszczalnością zastosowania w drodze analogii przepisów o przedawnieniu roszczeń, posłużył się wykładnią funkcjonalną, która powinna uwzględniać, że przedstawiciel ustawowy nie ma bezpośredniego wpływu na czas trwania postępowania przed sądem opiekuńczym i powinien mieć prawo – tak jak inni spadkobiercy – do wykorzystania pełnego, sześciomiesięcznego terminu przewidzianego w omawianym przepisie.

Ponieważ pogląd SN nie znajduje poparcia w językowej wykładni przepisów kodeksu cywilnego, a omawiany termin ma charakter zawity, należy brać pod uwagę możliwość zmiany linii orzeczniczej i wydanie innego rozstrzygnięcia omawianego problemu.

W kolejnej tabeli zaprezentowane zostały wyniki badania aktowego w zakresie czasu trwania postępowania przed sądem opiekuńczym. Ze względu na zasygnalizowany wyżej problem wyodrębnione zostały sprawy, które dotyczyły zezwolenia na odrzucenie przez rodziców spadku w imieniu dziecka. Odrębnie obliczone zostały też procenty. Obliczony został czas od wniesienia wniosku do sądu do wydania postanowienia w I instancji. Tylko w jednej sprawie wniesione zostało odwołanie, które przedłużyło postępowanie o ok. 1,5 miesiąca (w sumie trwało ono ok. 4,5 miesiąca).

Tabela 20						
Czas trwania postępowania – od wpłynięcia wniosku do sądu do wydania rozstrzygnięcia przez sąd I instancji						
Czas trwania postępowania	Sprawy dotyczące odrzucenia spadku		Pozostałe sprawy		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Do 7 dni	2	1,7	5	6,3	7	3,5
Powyżej 7 do 14 dni	2	1,7	2	2,5	4	2
Powyżej 14 dni do miesiąca	14	11,7	8	10	22	11
Powyżej miesiąca do 3 miesięcy	86	71,7	42	52,5	128	64
Powyżej 3 do 6 miesięcy	16	13,3	18	22,5	34	17
Powyżej 6 miesięcy do roku	0	0	4	5	4	2
Powyżej roku	0	0	1	1,3	1	0,5
Ogółem	120	100	80	100	200	100

Analiza aktowa pozwala ocenić czas trwania postępowania w badanych sprawach jako relatywnie krótki. Zarówno w sprawach dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku, jak i w pozostałych postępowanie sądowe zdecydowanie najczęściej kończyło się przed upływem 3 miesięcy od wniesienia wniosku (odpowiednio w 104 i 57 sprawach). Należy podkreślić, że w żadnej ze spraw dotyczących zezwolenia

⁷¹ Postanowienie SN z 20.11. 2013 r. (I CSK 329/13), OSNC 2014/9, poz. 93.

na odrzucenie spadku w imieniu dziecka postępowanie sądowe nie trwało dłużej niż 6 miesięcy, a jedynie 16 spraw zakończyło się w przedziale czasowym między 3 a 6 miesiącem od wpłynięcia wniosku do sądu. W pozostałych sprawach czas postępowania jedynie wyjątkowo był dłuższy. Tylko w jednej sprawie przekroczył rok.

Tabela 21

Czas od wpłynięcia wniosku do sądu do wydania zarządzenia o wyznaczeniu pierwszej rozprawy

Okres	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Do 7 dni	84	42
Od 8 do 14 dni	31	15,5
Od 15 do 30 dni	39	19,5
Powyżej miesiąca do 2 miesięcy	29	14,5
Powyżej 2 miesięcy	16	8
Brak danych pozwalających na obliczenie czasu	1	0,5
Ogółem	200	100

O szybkości działania sądu w pewnym stopniu świadczyć może czas, jaki upływa od wniesienia wniosku do sądu do wydania zarządzenia o wyznaczeniu pierwszej rozprawy. Należy zaznaczyć, że czas ten może ulec wydłużeniu na skutek konieczności uzupełnienia braków formalnych wniosku, co miało miejsce w wielu postępowaniach (zob. tabela 27). Pomimo to w większości przypadków, tj. w 115 sprawach (57,5%), sąd wydał zarządzenie o wyznaczeniu pierwszej rozprawy w ciągu pierwszych dwóch tygodni od wpłynięcia wniosku, a w 84 sprawach (42%) miało to miejsce w ciągu tygodnia od tego momentu.

Tabela 22

Czas od wydania zarządzenia o pierwszej rozprawie do pierwszej rozprawy

Okres	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Do 7 dni	11	5,5
Od 8 do 14 dni	8	4
Od 15 do 30 dni	75	37,5
Powyżej miesiąca do 2 miesięcy	78	39
Powyżej 2 miesięcy	27	13,5
Brak danych pozwalających na obliczenie czasu	1	0,5
Ogółem	200	100

Nieco inaczej prezentuje się rozkład wyników badania dotyczących upływu czasu między zarządzeniem o wyznaczeniu pierwszej rozprawy a jej przeprowadzeniem. W tym przypadku w ponad połowie spraw (105 przypadków – 52,5%) pierwsza rozprawa została wyznaczona w terminie przekraczającym miesiąc od wydania

zarządzenia, a w 27 postępowaniach uczestnicy musieli oczekiwać na pierwszą rozprawę ponad dwa miesiące. Wydaje się, że ten etap postępowania w największym stopniu decyduje o jego wydłużeniu, a odstęp między postanowieniem o wyznaczeniu rozprawy i rozprawą ma przyczyny pozamerytoryczne, związane zapewne z obciążeniem sądów pracą.

Powyższe informacje należy uzupełnić, określając, jaki czas upływał od pierwszej rozprawy do wydania rozstrzygnięcia w I instancji.

Tabela 23 Czas od pierwszej rozprawy do wydania postanowienia w sprawie		
Okres	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Postanowienie zostało wydane na pierwszej rozprawie	170	85
Od 1 do 7 dni	6	3
Od 8 do 14 dni	3	1,5
Od 15 do 30 dni	9	4,5
Powyżej miesiąca do 2 miesięcy	7	3,5
Powyżej 2 miesięcy	5	2,5
Ogółem	200	100

Zdecydowanie najczęściej, tj. w 170 sprawach (85%), sąd opiekuńczy wydawał postanowienie już na pierwszej rozprawie. W nielicznych sprawach wydanie postanowienia następowało w terminie późniejszym i było z reguły związane z koniecznością wyznaczenia kolejnej rozprawy.

W 174 postępowaniach miała miejsce jedna rozprawa, a w 26 – dwie. We wszystkich sprawach odbyło się w sumie 227 posiedzeń sądu. W 219 przypadkach możliwe było obliczenie czasu ich trwania. Przeciętnie posiedzenie sądu trwało 22 minuty.

Prezentowane wyżej wyniki badania pozwalają przyjąć, że rozpatrzenie sprawy dotyczącej zezwolenia na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka angażuje sąd w niewielkim stopniu. Tytułem przykładu wskazać można, że w jednej ze zbadanych spraw wydanie postanowienia nastąpiło nazajutrz po wpłynięciu wniosku, a w dwóch – drugiego dnia. Głównymi czynnikami decydującymi o wydłużeniu postępowania mogą być konieczność uzupełnienia braków formalnych wniosku oraz wyznaczanie rozprawy w długim odstępie czasu od wydania zarządzenia w tej sprawie, co – jak można przypuszczać – wynika z obciążenia sądów napływającymi wnioskami. Zapewne też postępowania dotyczące kwestii majątkowych dziecka nie są traktowane jako najbardziej pilne, biorąc pod uwagę ich porównanie ze sprawami dotyczącymi ingerencji we władzę rodzicielską, wymagającymi natychmiastowego działania w celu zabezpieczenia dobra dziecka.

Jak już wspomniano we wcześniejszych rozważaniach, w omawianym rodzaju spraw art. 583 k.p.c. przewiduje wystąpienie z wnioskiem przez jednego z rodziców oraz wysłuchanie drugiego z nich, przy czym za dopuszczalne przyjmuje się wystąpienie z wnioskiem przez oboje rodziców.

Tabela 24

Osoba, która wystąpiła z wnioskiem o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka oraz stanowisko rodziców w przedmiocie wniosku

Osoba występująca z wnioskiem	Stanowisko rodziców w przedmiocie wniosku			Ogółem
	Byli zgodni	Drugi rodzic nie brał udziału w postępowaniu	Nie dotyczy – drugi rodzic zmarł	
Ojciec	28 (14%)	6 (3%)	5 (2,5%)	39 (19,5%)
Matka	30 (15%)	8 (4%)	57 (28,5%)	95 (47,5%)
Ojciec i matka	65 (32,5%)	0	0	65 (32,5%)
Rodzic zastępczy	0	0	1 (0,5%)	1 (0,5%)
Ogółem	123 (61,5%)	14 (7%)	63 (31,5%)	200 (100%)

W badanych sprawach miały miejsce przypadki wspólnego wystąpienia rodziców z wnioskiem (65 spraw – 32,5%). Częściej z wnioskiem występował jeden z rodziców (w sumie 134 postępowania – 67%). Należy jednak pamiętać, że samodzielne wystąpienie z wnioskiem przez matki bardzo często współwystępowało ze śmiercią ojca (57 spraw – 28,5%). W jednej sprawie doszło do wystąpienia z wnioskiem przez rodzica zastępczego, którym ustanowiona została siostra matki. Władza rodzicielska tej ostatniej była ograniczona.

Nie odnotowano ani jednego postępowania, w którym rodzice prezentowaliby sprzeczne stanowiska w przedmiocie zamierzonej czynności zarządu majątkiem wspólnym. Natomiast w 14 sprawach (7%) drugi z obojga żyjących rodziców nie brał udziału w postępowaniu.

Wnioskodawca był reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika jedynie w 16 postępowaniach (8%). Niekiedy można było odnieść wrażenie, że pisma procesowe były formułowane przez prawnika, jakkolwiek podpisane były przez wnioskodawcę. W niektórych postępowaniach stosowane były również – szczególnie gdy chodzi o sprawy dotyczące zezwolenia na odrzucenie spadku – formularze wniosków. Ich powtarzalność w ramach poszczególnych rejonów wskazywała, że prawdopodobnie rozpowszechniane były w tych sądach.

Kolejnym istotnym zagadnieniem, które było przedmiotem analizy dogmatycznej we wcześniejszych rozważaniach, jest udział małoletniego w postępowaniu.

Tabela 25

Udział małoletniego w postępowaniu

Udział małoletniego w postępowaniu	Rodzaj sprawy		Ogółem
	Zezwolenie na odrzucenie spadku	Pozostałe sprawy	
Nie uczestniczył w postępowaniu	94 (47,5%)	42 (21%)	136 (68%)
Był reprezentowany przez kuratora	18 (9%)	24 (12%)	42 (21%)
Został tylko wysłuchany	8 (4%)	14 (7%)	22 (11%)
Ogółem	120 (60%)	80 (40%)	200 (100%)

W zdecydowanej większości postępowań (136 spraw – 68%) małoletni w ogóle nie uczestniczył w postępowaniu. Wysłuchanie małoletniego miało miejsce jedynie w 22 sprawach (11%). Należy przypomnieć – nie wykluczając potrzeby wysłuchania młodszych dzieci – że 88 małoletnich, których majątku dotyczyły badane sprawy, miało ukończony 13. rok życia. W tym kontekście liczbę wysłuchań dziecka należy ocenić jako niską. W około 1/5 postępowań (42 przypadki – 21%) został ustanowiony kurator do reprezentowania małoletniego w postępowaniu, co oznacza przyznanie dziecku statusu uczestnika postępowania. W tych zatem sprawach nie znalazła odzwierciedlenia prezentowana wcześniej linia orzecznicza SN, w której odmówiono małoletniemu statusu uczestnika postępowania przed sądem opiekuńczym w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej. Z tabeli 25 wynika, że rodzaj rozpatrywanej sprawy nie był czynnikiem decydującym o udziale małoletniego w postępowaniu sądowym.

Bardzo istotne dla charakterystyki omawianych postępowań jest wskazanie, jaki materiał dowodowy, będący podstawą wydania postanowienia przez sądy opiekuńcze, został przez nie zebrany. Z uwagi na odmienny charakter spraw dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku i pozostałych wyniki zostaną zaprezentowane z uwzględnieniem tego podziału.

Przede wszystkim należy określić, jakie dokumenty zostały dołączone do wniosków.

W sprawach dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku z reguły do wniosków dołączane były odpisy aktu urodzenia dziecka (najczęściej odpis skrócony – 80 spraw – 40%). Najczęściej dołączany był również odpis aktu zgonu spadkodawcy (88 spraw – 44%) oraz oświadczenie o odrzuceniu spadku, złożone przez innych spadkobierców (96 spraw – 48%). Warto zwrócić uwagę, że dokumenty innego rodzaju, dowodzące istnienia długów spadkowych, były dołączane do wniosków sporadycznie.

W pozostałych sprawach, oprócz odpisu aktu urodzenia dziecka, najczęściej dołączane do wniosku były dokumenty dowodzące nabycia majątku przez dziecko i własności określonych przedmiotów majątkowych, takie jak odpis postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub akt poświadczenia dziedziczenia (47 spraw – 23,5%), odpis z księgi wieczystej (22 sprawy – 11%), wypis z rejestru gruntów (14 spraw – 7%) czy dowód rejestracyjny (13 spraw – 6,5%).

Na kierunek prowadzonego przez sąd postępowania dowodowego wskazywać może również wezwanie do usunięcia braków formalnych wniosku oraz dostarczenia określonych dokumentów. W większości analizowanych postępowań (107 spraw – 53,5%) sądy jeszcze przed pierwszą rozprawą wzywały do usunięcia braków wniosku i przedłożenia określonych dokumentów.

Najczęściej występujące żądanie sądu dotyczyło przedłożenia dokumentów dotyczących długów i stanu majątku spadkowego (w sprawach dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku – 32 postępowania). Poza tym przypadkiem statystycznie istotne było żądanie uzupełnienia braków wniosku w zakresie informacji dotyczących uczestników postępowania takich jak adres czy PESEL (30 spraw – 15%). Pozostałe żądania występowały w mniejszej liczbie spraw. Tytułem przykładu wskazać można, że istotnym elementem postępowania dowodowego może być przedstawienie operatu szacunkowego lub wyceny składników majątku dziecka. Żądanie przedstawienia takiego dokumentu wystąpiło w 6 sprawach (3%).

Tabela 26

Dokumenty dołączone przez wnioskodawcę do wniosku

Rodzaj dokumentu	Rodzaj sprawy		Ogółem
	Zezwolenie na odrzucenie spadku	Pozostałe sprawy	
Odpis skrócony aktu urodzenia dziecka	80 (40%)	49 (24,5%)	129 (64,5%)
Odpis zupełny aktu urodzenia dziecka	5 (2,5%)	2 (1%)	7 (3,5%)
Poświadczona kopia odpisu skróconego aktu urodzenia dziecka	8 (4%)	6 (3%)	14 (7%)
Poświadczona kopia odpisu skróconego aktu urodzenia dziecka	1 (0,5%)	1 (0,5%)	2 (1%)
Kopia odpisu skróconego aktu urodzenia dziecka	25 (12,5%)	12 (6%)	37 (18,5%)
Kopia odpisu skróconego aktu urodzenia dziecka	1 (0,5%)	0	1 (0,5%)
Zagraniczny odpis aktu urodzenia dziecka	1 (0,5%)	0	1 (0,5%)
Oświadczenie o odrzuceniu spadku (akt notarialny lub protokół sądowy)	96 (48%)	1 (0,5%)	97 (48,5%)
Odpis aktu zgonu	88 (44%)	17 (8,5%)	105 (52,5%)
Dokumenty bankowe	7 (3,5%)	5 (2,5%)	12 (6%)
Wezwanie do zapłaty	9 (4,5%)	1 (0,5%)	10 (5%)
Umowa dotycząca zobowiązań	1 (0,5%)	2 (1%)	3 (1,5%)
Dokumenty pochodzące z postępowania egzekucyjnego	3 (1,5%)	0	3 (1,5%)
Odpis z księgi wieczystej	2 (1%)	22 (11%)	24 (12%)
Wypis z rejestru gruntów	0	14 (7%)	14 (7%)
Operat szacunkowy	0	2 (1%)	2 (1%)
Dowód rejestracyjny	0	13 (6,5%)	13 (6,5%)
Odpis postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku lub akt poświadczenia dziedziczenia	0	47 (23,5%)	47 (23,5%)
Inne dokumenty dotyczące nabycia spadku	0	16 (8%)	16 (8%)
Inne dokumenty	22 (11%)	23 (11,5%)	45 (22,5%)
Brak jakichkolwiek dokumentów	2 (1%)	1 (0,5%)	3 (1,5%)

Do jednego wniosku z reguły był załączany więcej niż jeden dokument, dlatego ich liczba nie sumuje się do ogólnej liczby spraw.

W 16 przypadkach, mimo wezwania sądu, braki wniosku nie zostały uzupełnione, a w 5 – uzupełnione zostały jedynie częściowo. Co szczególnie istotne, w 17 przypadkach wnioskodawcy nie dostarczyli, mimo wezwania sądu, dokumentów dotyczących długów majątku spadkowego. Analiza aktowa nie wykazała, aby miało to wpływ na końcowe rozstrzygnięcie. Zdarzały się przypadki, w których sąd

wzywał do przedłożenia dokumentów dotyczących długów spadkowych i mimo ich niedostarczenia wydawał postanowienie zezwalające rodzicom na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka.

Tabela 27 Wezwanie do usunięcia braków wniosku i przedłożenia określonych dokumentów			
Rodzaj wezwania	Rodzaj sprawy		Ogółem
	Zezwolenie na odrzucenie spadku	Pozostałe sprawy	
Dokonanie opłaty	9 (4,5%)	4 (2%)	13 (6,5%)
Dostarczenie odpisu wniosku i załączonych dokumentów	9 (4,5%)	2 (1%)	11 (10,5%)
Odpis aktu urodzenia dziecka	10 (5%)	3 (1,5%)	13 (6,5%)
Adres zamieszkania, PESEL lub inne dane uczestników	21 (10,5%)	9 (4,5%)	30 (15%)
Odpis aktu zgonu	9 (4,5%)	1 (0,5%)	10 (5%)
Odpis wyroku rozwodowego	2 (1%)	0	2 (1%)
Wskazanie kandydata na kuratora	2 (1%)	4 (2%)	6 (3%)
Uzasadnienie wniosku lub sprecyzowanie żądania	2 (1%)	3 (1,5%)	5 (2,5%)
Dokumenty dotyczące długów i stanu majątku spadkowego	32 (16%)	4 (2%)	36 (18%)
Dokumenty dotyczące nabycia i stanu majątku dziecka	0	7 (3,5%)	7 (3,5%)
Dowód rejestracyjny	0	5 (2,5%)	5 (2,5%)
Operat szacunkowy, wycena	0	6 (3%)	6 (3%)
Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub akt poświadczenia dziedziczenia	1 (0,5%)	4 (2%)	5 (2,5%)
Odpis z księgi wieczystej	0	6 (3%)	6 (3%)
Oświadczenie o odrzuceniu spadku przez innych spadkobierców	4 (2%)	0	4 (2%)
Inne dokumenty	1 (0,5%)	7 (3,5%)	8 (4%)

Sąd mógł wzywać do uzupełnienia więcej niż jednego braku lub przedłożenie więcej niż jednego dokumentu, dlatego ich liczba nie sumuje się do liczby wezwań. Procenty obliczono dla ogólnej liczby spraw (200).

Najczęściej przeprowadzanym przez sądy w toku postępowania dowodem, poza dokumentami dołączonymi do wniosku bądź dostarczonymi w celu uzupełnienia jego braków, było przesłuchanie wnioskodawcy (w sumie 193 sprawy – 96,5%⁷²). Z reguły sądy przestrzegały zasady wyrażonej w art. 583 k.p.c., aby wysłuchany został również drugi z rodziców, niebędący wnioskodawcą (55 spraw – 27,5%, w których z wnioskiem wystąpił jeden z rodziców, oraz 56 spraw – 23%, w których

⁷² Na liczbę tę składają się przesłuchania rodzica, który był jedynym wnioskodawcą (137), oraz sprawy, w których sąd przesłuchiwał oboje rodziców będących wnioskodawcami (56).

oboje rodzice byli wnioskodawcami). Niewysłuchanie drugiego rodzica spowodowane było zwykle jego niestawiennictwem na rozprawie (14 spraw – por. tabela 24). Jedynie w 2 postępowaniach, mimo obecności drugiego rodzica na rozprawie, w jej protokole nie można było odnaleźć informacji o jego wysłuchaniu. W 4 sprawach rodzic niebędący wnioskodawcą złożył pisemne oświadczenie, w którym określił swoje stanowisko w przedmiocie wniosku.

Tabela 28

Dowody przeprowadzone w postępowaniu, poza dołączonymi do wniosku i dostarczonymi w wyniku uzupełnienia jego braków

Dowód	Rodzaj sprawy		Ogółem
	Zezwolenie na odrzucenie spadku	Pozostałe sprawy	
Przesłuchanie rodzica, który był jedynym wnioskodawcą	67 (33,5%)	70 (35%)	137 (68,5%)
Przesłuchanie uczestnika (drugiego rodzica, który nie był wnioskodawcą)	44 (22%)	11 (5,5%)	55 (27,5%)
Przesłuchanie obojga rodziców, którzy byli wnioskodawcami	47 (23,5%)	9 (4,5%)	56 (28%)
Dokumenty zawarte w aktach innej sprawy	12 (6%)	13 (6,5%)	25 (12,5%)
Wywiad środowiskowy	25 (12,5%)	19 (9,5%)	44 (22%)
Wysłuchanie dziecka	8 (4%)	14 (7%)	22 (11%)
Przesłuchanie kuratora	18 (9%)	24 (12%)	42 (21%)
Przesłuchanie świadków	3 (1,5%)	7 (3,5%)	10 (5%)
Przesłuchanie kandydata na kuratora do dokonania czynności	0	9 (4,5%)	9 (4,5%)
Akt notarialny – odrzucenie spadku	1 (0,5%)	0	1 (0,5%)
Opinia biegłego	0	6 (3%)	6 (3%)
Dokumenty określające wartość przedmiotu rozstrzygnięcia	1 (0,5%)	9 (4,5%)	10 (5%)
Akt zgonu	4 (2%)	2 (1%)	4 (2%)
Inne dokumenty	3 (1,5%)	2 (1%)	5 (2,5%)

W jednym postępowaniu z reguły był przeprowadzany więcej niż jeden dowód, dlatego ich liczba nie sumuje się do liczby spraw. Procenty obliczono dla ich ogólnej liczby.

Wśród dowodów, które mogły stanowić dla sądu obiektywne źródło informacji, wymienić należy wywiad środowiskowy kuratora sądowego. Został on przeprowadzony w 44 postępowaniach (22%). Wykorzystanie tego dowodu zależało przy tym od praktyki przyjmowanej w określonym sądzie – jeden z nich wydawał zarządzenie o przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego we wszystkich przesłanych do badania sprawach.

Można zauważyć, że większość materiału dowodowego pochodziła z wniosków składanych przez rodziców, uzupełnianych ewentualnie na skutek wezwania sądu przed pierwszą rozprawą. Sądy unikały dopuszczania nowych dowodów

w toku postępowania, bardzo rzadko korzystały z zeznań świadków – osób trzecich (10 spraw – 5%). Sporadycznie również wykorzystywały opinie biegłych (6 spraw – 3%), co do pewnego stopnia jest uzasadnione – w jednej ze spraw koszty opinii biegłego, którymi obciążeni zostali rodzice, przerosły wartość dokonywanej przez nich czynności prawnej.

Podsumowując, należy wskazać, że aż w 89 postępowaniach (44,5% spraw) oprócz przesłuchania rodziców i dokumentów dołączonych do wniosku sądy nie przeprowadziły innych dowodów. Tym samym sądowa weryfikacja decyzji rodziców w zakresie zamierzonej przez nich czynności opierała się najczęściej na materiale dostarczonym przez nich samych i wyrażonym przez rodziców stanowisku.

Kolejna tabela zawiera wyniki przeprowadzonej w ramach analizy aktowej oceny w zakresie wynikających z postępowania dowodowego ustaleń uzasadniających udzielenie zezwolenia na odrzucenie spadku.

Tabela 29		
Źródła informacji o długach spadkowych, uzasadniających odrzucenie spadku w imieniu dziecka		
Źródło informacji	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Informacje przekazane przez rodziców	118	98,3
Odrzucenie spadku przez innych spadkobierców	108	90
Dokumenty dotyczące długów spadkowych i stanu majątku spadkowego	27	22,5

W jednej sprawie mogło pojawić się więcej niż jedno źródło informacji. Procenty obliczono dla liczby 120 spraw.

Najczęściej sądy podejmowały decyzję na podstawie informacji uzyskanych przez rodziców (118 spraw – 98,3%) oraz na podstawie faktu odrzucenia spadku przez innych spadkobierców (108 spraw – 90%). W pierwszym przypadku rodzice najczęściej nie potrafili określić wysokości zobowiązań (86 spraw – por. tabela 15). Fakt odrzucenia spadku stanowi ważne, lecz jedynie pośrednie źródło informacji o nieopłacalności dziedziczenia. Źródła informacji pozwalające na precyzyjniejsze określenie rozmiaru długów spadkowych odnotowano jedynie w 27 postępowaniach (22,5%).

Zebrane informacje na temat postępowania dowodowego stanowiącego podstawę wydawanych postanowień w przedmiocie zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu pozwalają wyrazić wątpliwość co do efektywności sądowej kontroli zarządu wykonywanego przez rodziców. Uwaga ta w szczególności odnosi się do spraw dotyczących zezwolenia na odrzucenie w imieniu dziecka spadku.

Czynnikiem weryfikującym celowość omawianego postępowania sądowego może być liczba postanowień oddalających wnioski rodziców.

Niemal wszystkie zbadane postępowania (193 sprawy – 96,5%) zakończyły się uwzględnieniem wniosku i wydaniem postanowienia zezwalającego rodzicom na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka.

Tabela 30

Sposób rozstrzygnięcia sądu

Postanowienie	Rodzaj sprawy		Ogółem
	Zezwolenie na odrzucenie spadku	Pozostałe sprawy	
Uwzględnienie wniosku	117 (58,5%)	76 (38%)	193 (96,5%)
Uwzględnienie wniosku w części	0	1 (0,5%)	1 (0,5%)
Oddalenie wniosku	2 (1%)	2 (1%)	4 (2%)
Umorzenie postępowania	1 (0,5%)	1 (0,5%)	2 (1%)
Ogółem	120 (60%)	80 (40%)	200 (100%)

Częściowe oddalenie wniosku, które miało miejsce w jednej sprawie, wynikało ze zmiany stanowiska rodziców w trakcie rozprawy. Oddalenie wniosku miało miejsce zaledwie w czterech sprawach (2%). W pierwszej z tych spraw aktywa spadku, który miał być odrzucony, przekraczały jego pasywa. W drugiej pieniądze należące do dziecka miały być przeznaczone na remont nieruchomości rodziców. W tych zatem postępowaniach można przyjąć, że zamierzona przez rodziców czynność była niekorzystna z punktu widzenia interesów majątkowych dziecka. W kolejnej sprawie matka występująca z wnioskiem dotyczącym zezwolenia na sprzedaż nieruchomości należących do prawie pełnoletnich dzieci nie uzyskała zezwolenia sądu, prawdopodobnie z powodu ograniczenia jej władzy rodzicielskiej, które miało miejsce w przeszłości (opiekując się wnuczką, doprowadziła do zakażenia ją sepsą). W ostatniej ze spraw, w których wniosek został oddalony, nastąpiło to na skutek uznania przez sąd braku swojej jurysdykcji – rodzice mieli miejsce stałego pobytu w Irlandii.

Umorzenie postępowania miało miejsce w dwóch sprawach (1%). W jednej z nich nastąpiło to z powodu osiągnięcia przez małoletniego pełnoletności. W drugiej postępowanie zostało zawieszone, a następnie umorzone na podstawie art. 182 § 1 k.p.c., tj. na skutek niezgłoszenia wniosku o podjęcie postępowania.

Tabela 31

Sposób sformułowania zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu

Sformułowanie postanowienia	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Zezwolenie na konkretną czynność	160	80
Zezwolenie na czynność określonego rodzaju	33	16,5
Zezwolenie na konkretną, określoną rodzajowo czynność	1	0,5
Nie dotyczy	6	3
Ogółem	200	100

Zdecydowanie najczęściej sądy udzielały zezwolenia na konkretną czynność zarządu majątkiem dziecka (160 spraw – 80%). Interpretując wyniki badania

zaprezentowane w tabeli 31, należy pamiętać, że w 120 przypadkach spraw dotyczących zezwolenia na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku z istoty rzeczy zezwolenie sądu musiało konkretyzować tę czynność. Natomiast 33 przypadki zezwoleń sformułowanych rodzajowo (16,5% wszystkich spraw) stanowiły 41% pozostałych spraw. Porównując omawiane wyniki z liczbą wniosków sformułowanych w sposób ogólny (por. tabela 12), należy odnotować, że jedynie w 6 sprawach nastąpiło skonkretyzowanie rozstrzygnięcia sądu w porównaniu z określeniem zakresu zezwolenia przez rodziców.

Z punktu widzenia ochrony interesów majątkowych dziecka istotne jest również, czy sądy ograniczały się w swoich postanowieniach do udzielenia samego zezwolenia, czy też rozszerzały rozstrzygnięcie o elementy podyktowane troską o ochronę dobra dziecka.

Tabela 32 Treść postanowienia sądu			
Postanowienie	Rodzaj sprawy		Ogółem
	Zezwolenie na odrzucenie spadku	Pozostałe sprawy	
Zezwolenie na dokonanie czynności	113 (56,5%)	49 (24,5%)	162 (81%)
Zezwolenie na dokonanie czynności oraz zobowiązanie do określonego postępowania w ramach zarządu	0	6 (3%)	6 (3%)
Zezwolenie na dokonanie czynności, zobowiązanie do określonego postępowania w ramach zarządu oraz nałożenie obowiązku złożenia sądowi sprawozdania	0	15 (7,5%)	15 (7,5%)
Zezwolenie na dokonanie czynności oraz nałożenie obowiązku złożenia sądowi sprawozdania	4 (2%)	7 (3,5%)	11 (5,5%)
Nie dotyczy	3 (1,5%)	3 (1,5%)	6 (3%)
Ogółem	120 (60%)	80 (40%)	200 (100%)

Zdecydowanie najczęściej sądy ograniczały się do zawarcia w sentencji postanowienia samego zezwolenia na dokonanie określonej czynności zarządu majątkiem dziecka. Tendencję tę umacnia w próbie poddanej badaniu przewaga spraw dotyczących zezwolenia na odrzucenie w imieniu dziecka spadku, w których rozszerzanie sentencji postanowienia o dodatkowe elementy nie wydaje się konieczne. Tylko w 4 tego rodzaju sprawach sąd nałożył na rodziców również obowiązek złożenia sprawozdania z dokonanego odrzucenia spadku. W ponad połowie pozostałych 80 spraw (49 przypadków) sądy ograniczyły się w formułowaniu postanowienia do samego zezwolenia na dokonanie czynności. W 15 postanowieniach zawarte było zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, zobowiązanie do prowadzenia sprawy związanej z zarządem w określony sposób oraz zobowiązanie do złożenia sprawozdania z dokonania czynności. W sumie w 11 postanowieniach sądy zawarły w ich sentencjach zezwolenie na dokonanie

czynności zarządu oraz zobowiązanie do złożenia sprawozdania, a w 6 – zezwolenie i zobowiązanie do prowadzenia zarządu w określony sposób.

Biorąc pod uwagę cele omawianej regulacji i jej kontrolny charakter, należy pozytywnie ocenić praktykę tych sądów opiekuńczych, które poszerzały zakres postanowienia o wskazane wyżej, dodatkowe elementy. Jak już podkreślono, rodzice zwykle zwracają się do sądu o zezwolenie w przypadku, gdy napotykają na przeszkody formalne związane z zamierzoną przez nich czynnością, np. sprzedażą samochodu. Dysponowanie uzyskanymi z takiej sprzedaży środkami finansowymi również może przekraczać zakres zwykłego zarządu, co powinno zostać dostrzeżone przez sąd. W praktyce postanowienie często ogranicza się do zezwolenia na dokonanie czynności wskazanej we wniosku, a jej konsekwencje pozostają poza zainteresowaniem sądu, który zadowala się deklaracją rodziców w zakresie planowanych działań, złożoną w pismach lub na rozprawie.

Jako przykład rozstrzygnięcia realizującego wskazane wyżej postulaty wskazać można jedno z postanowień (ankieta nr 193), w którym sąd kompleksowo, w sześciu punktach, orzekł o sytuacji małoletnich związanej z planowaną przez rodziców czynnością zarządu. Sprawa dotyczyła dwojga dzieci. W pierwszych dwóch punktach postanowienia sąd ustanowił dla małoletnich kuratorów do dokonania czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu. W pkt 3 zezwolił kuratorom na sprzedaż należących do małoletnich udziałów w spółdzielczym własnościowym prawie do lokalu. W pkt 4 zobowiązał ich do przekazania kwot uzyskanych ze sprzedaży matce dzieci. W pkt 5 zobowiązał ją do przeznaczenia tych kwot na edukację i leczenie dzieci, jak również do przekazania w drodze darowizny na rzecz małoletnich udziału w nieruchomości – lokalu mieszkalnym, tytułem zabezpieczenia ich interesów. Wreszcie w pkt 6 zobowiązał matkę do złożenia sądowi sprawozdania z dokonanych czynności.

Informacje dotyczące rozstrzygnięcia sądu należy uzupełnić, określając, kto został wskazany w postanowieniu jako osoba mająca dokonać czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu.

Tabela 33

Osoba lub osoby wskazane przez sąd jako upoważnione do dokonania czynności prawnej przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka

Osoba lub osoby	Sprawy	
	w liczbach bezwzględnych	w %
Rodzic, który wystąpił z wnioskiem	103	51,5
Oboje rodzice, którzy wystąpili z wnioskiem	51	25,5
Oboje rodzice, mimo że tylko jedno z nich wystąpiło z wnioskiem	14	7
Jedno z rodziców, którzy wystąpili z wnioskiem	11	5,5
Rodzic, który nie był wnioskodawcą	4	2
Kurator ustanowiony do dokonania czynności	8	4
Brak wskazania osoby	3	1,5
Nie dotyczy	6	3
Ogółem	200	100

Należy zauważyć, że w niemal wszystkich sprawach objętych badaniem sądy wskazywały osobę lub osoby, którym zezwalały na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu (191 postanowień – 95,5%). W zdecydowanej większości były to osoby, które złożyły wniosek. W niektórych jednak postępowaniach sądy zezwalały na dokonanie czynności zarządu rodzicowi, który nie był wnioskodawcą (14 spraw, w których sąd zezwolił na dokonanie czynności przez oboje rodziców, mimo że tylko jedno było wnioskodawcą, i 4 sprawy, w których zezwolenia udzielono tylko jednemu rodzicowi, niebędącemu wnioskodawcą). Zaledwie w 3 postanowieniach nie wskazano osoby upoważnionej do dokonania czynności.

4.5. Opis wybranych spraw

Przypadek 1

Kwestionariusz nr 32

Wnioskodawca: ojciec

Małoletni: 16-letni chłopiec

Czynność zarządu: sprzedaż motoroweru

Czas trwania postępowania: 3 miesiące

Oboje rodzice małoletniego żyli. Pozostawali w związku małżeńskim. Obojgu przysługiwała pełna władza rodzicielska. Na podstawie akt można było ustalić, że jedyny majątek dziecka stanowił motorower o niewielkiej wartości (ok. 700 zł). Z akt nie wynikało, w jaki sposób nastąpiło jego nabycie. Przedmiotem wniosku, z którym wystąpił ojciec małoletniego, było zezwolenie na sprzedaż motoroweru. Jako uzasadnienie wskazany został zamiar kupna nowego motoroweru. Do wniosku został dołączony jedynie odpis zupełny aktu urodzenia dziecka. Sąd wezwał wnioskodawcę do przedłożenia dowodu rejestracyjnego, co nastąpiło na rozprawie. W jej trakcie miało miejsce wysłuchanie wnioskodawcy, matki małoletniego oraz małoletniego. Sąd wydał postanowienie, w którym zezwolił na sprzedaż motoroweru, określając jego minimalną cenę (700 zł), zobowiązał wnioskodawcę do przeznaczenia kwoty uzyskanej ze sprzedaży na nowy motorower oraz nałożył obowiązek złożenia sprawozdania z dokonanych czynności. W wykonaniu postanowienia sądu ojciec dostarczył umowę kupna-sprzedaży nowego motoroweru za cenę 600 zł. Sąd błędnie zinterpretował ją jako umowę sprzedaży starego motoroweru i wezwał ojca do złożenia wyjaśnień, dlaczego sprzedaż nastąpiła po cenie niższej niż wskazana przez sąd w postanowieniu. Ojciec wyjaśnił, że kupno nowego motoroweru nastąpiło po cenie niższej niż sprzedaż starego, a kwota 100 zł przeznaczona została na ubezpieczenie komunikacyjne i koszty rejestracji.

Opisany stan faktyczny może budzić wątpliwości, gdy chodzi o ocenę zamierzonej przez rodziców czynności jako przekraczającej zakres zwykłego zarządu. Jakkolwiek motorower stanowił jedyny majątek dziecka, to nie przedstawiał dużej wartości ze względu na jego wcześniejszą eksploatację. Należy domyślać się, że zezwolenie sądu było konieczne do przeprowadzenia formalności związanych z rejestracją pojazdu. Wątpliwości może budzić również potrzeba kontroli sądu opiekuńczego w opisanym przypadku, tym bardziej że sąd zgromadził materiał dowodowy ograniczający się do wyjaśnień rodziców złożonych na rozprawie. Ich decyzja nie była zatem oceniana w kontekście oceny rzeczywistej wartości rozporządzenia, kwalifikacji rodziców i innych obiektywnych czynników.

Przypadek 2

Kwestionariusz nr 32

Wnioskodawca: matka

Małoletni: 16-letnia dziewczynka

Czynność zarządu: złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku

Czas trwania postępowania: 3 miesiące

Postępowanie dotyczyło zezwolenia na złożenie w imieniu dziecka oświadczenia o odrzuceniu spadku po zmarłym dziadku. Małoletnia wychowywała się w rodzinie zrekonstruowanej – jej ojciec zmarł 6 lat przed wystąpieniem przez matkę z wnioskiem do sądu opiekuńczego. W aktach sprawy nie znajdowały się informacje dotyczące sytuacji majątkowej rodziny, w której wychowywało się dziecko. Do wniosku dołączony został jedynie odpis skrócony aktu urodzenia dziecka oraz akt notarialny zawierający oświadczenie innych spadkobierców o odrzuceniu spadku. Jako uzasadnienie zamiaru odrzucenia spadku w imieniu dziecka wskazane zostało istnienie długów spadkowych. Sąd wezwał matkę małoletniej do przedstawienia dokumentów potwierdzających zadłużenie spadku pod rygorem odrzucenia wniosku. Żadne dokumenty dotyczące tych okoliczności nie zostały dostarczone. Na rozprawie wysłuchana została matka oraz dziecko. Sąd udzielił zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu dziecka.

Przytoczony przypadek postępowania sądowego stanowi ilustrację odnotowanej w badaniu aktowym praktyki polegającej na ograniczaniu postępowania dowodowego. Sąd wydał postanowienie na podstawie informacji pochodzących niemal wyłącznie od rodzica. Jedynym „obiektywnym” dowodem uprawdopodobniającym celowość odrzucenia spadku przez dziecko było złożenie takiego oświadczenia przez innych spadkobierców. W działaniu sądu dostrzec można niekonsekwencję polegającą na pozostawieniu bez skutków niedostarczenia przez wezwanego do tego rodzica dokumentów dotyczących długów spadkowych. Jednocześnie można wyrazić wątpliwość co do potrzeby objęcia kontrolą sądu omawianego rodzaju czynności zarządu majątkiem dziecka.

Przypadek 3

Kwestionariusz nr 42

Wnioskodawca: oboje rodzice

Małoletni: 15-letni chłopiec

Czynność zarządu: przyjęcie darowizny związane ze zwolnieniem z długu

Czas trwania postępowania: niecałe 2 miesiące

Dziecko, którego majątku dotyczyło postępowanie, posiadało oboje rodziców będących małżonkami. Obojgu przysługiwała władza rodzicielska. Ojciec był alkoholikiem i nie spełniał ciężącego na nim obowiązku alimentacyjnego, ustalonego wyrokiem sądu. Dług alimentacyjny wynosił 70 tys. zł. Matka oświadczyła, że nie dochodziła należności, ponieważ uzyskiwane przez nią dochody wystarczały na utrzymanie dziecka. Przedmiotem wniosku było zezwolenie na dokonanie darowizny na rzecz małoletniego w postaci udziału w zabudowanej nieruchomości gruntowej wraz ze zwolnieniem ojca z zaległych zobowiązań alimentacyjnych we wskazanej wyżej wysokości. Rodzice przedstawili sądowi projekt aktu notarialnego, jak również dokumenty określające własność i stan nieruchomości mającej być przedmiotem darowizny. Sąd przeprowadził dowód z ekspertyzy biegłego

na okoliczność wartości przedmiotowej nieruchomości. Na tej podstawie udzielił zezwolenia na dokonanie zamierzonej przez rodziców czynności, upoważniając matkę małoletniego do złożenia oświadczenia o przyjęciu darowizny oraz oświadczenia, że w jej wyniku wygasa cały dług alimentacyjny ojca z tytułu zaległych świadczeń.

Jak już wskazano, zarówno w orzecznictwie SN, jak i w piśmiennictwie przyjmuje się, że dokonanie na rzecz dziecka darowizny wolnej od obciążeń stanowi czynność nieprzekraczającą zakresu zwykłego zarządu majątkiem. W opisanym przypadku darowizna połączona była jednak z umorzeniem zobowiązań alimentacyjnych ojca, co uzasadniało konieczność uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego. Z tego punktu widzenia kluczowe było zbadanie, czy wartość będącej przedmiotem planowanej darowizny nieruchomości stanowi ekwiwalent zobowiązań alimentacyjnych ojca. Sąd z własnej inicjatywy rozszerzył postępowanie dowodowe o ekspertyzę biegłego rzeczoznawcy, co pozwoliło ustalić tę okoliczność. Należy zatem ocenić, że funkcja kontrolna zezwolenia sądu na podstawie art. 101 § 3 k.r.o. została zrealizowana.

Przypadek 4

Kwestionariusz nr 57

Wnioskodawca: ojciec

Małoletni: 10-letni chłopiec

Czynność zarządu: likwidacja konta oszczędnościowego i wypłata pieniędzy

Czas trwania postępowania: miesiąc

Rodzice dziecka byli małżeństwem, przysługiwała im władza rodzicielska. Wniosek, z którym wystąpił ojciec małoletniego, dotyczył zezwolenia na likwidację lokaty oszczędnościowej dziecka i przeznaczenia zgromadzonych na niej pieniędzy w wysokości 8 tys. zł na spłatę zadłużenia powstałego w ramach prowadzonej przez matkę działalności gospodarczej. Pieniądze dziecka zgromadzone na lokacie zostały przez nie nabyte od rodziców w drodze darowizny. Przyczyną wystąpienia przez ojca z wnioskiem było drastyczne pogorszenie sytuacji rodziny. Matka prowadziła działalność gospodarczą w postaci apteki. Na skutek wylewu stała się niepełnosprawna i utraciła zdolność prowadzenia firmy. Dalszą konsekwencją tej sytuacji było powstanie znacznego zadłużenia. Obowiązki związane z działalnością gospodarczą przejął ojciec. Pieniądze dziecka miały być jedną z form ratowania przedsiębiorstwa. Do wniosku załączone były m.in. wezwania do zapłaty pochodzące od wierzycieli. Sąd zlecił przeprowadzenie wywiadu środowiskowego. W postanowieniu kończącym postępowanie udzielił zezwolenia na likwidację lokaty oraz zobowiązał rodziców do przeznaczenia całej kwoty na spłatę zadłużenia oraz do złożenia sprawozdania z dokonanych czynności.

Nie budzi wątpliwości, że zamierzona przez rodziców czynność miała charakter przekraczającej zakres zwykłego zarządu. W opisanym przypadku kontrola sądowa zarządu wykonywanego przez rodziców wydaje się uzasadniona (ocena taka nie była regułą w przeprowadzonym badaniu). Udzielając zezwolenia na dokonanie czynności, sąd powinien wyrobić sobie opinię co do uczciwości intencji rodziców, ich odpowiedzialności i stosunku do dziecka. Temu celowi służyło w omawianym postępowaniu przeprowadzenie dowodu z wywiadu środowiskowego kuratora sądowego. Nie budzi również wątpliwości pozytywne rozpatrzenie wniosku przez sąd, ponieważ zasada solidarności członków rodziny nakazywała w przytoczonym przypadku skorzystać ze środków finansowych dziecka.

Przypadek 5

Kwestionariusz nr 138

Wnioskodawca: oboje rodzice

Małoletni: 2 chłopców (4 i 8 lat)

Czynność zarządu: odrzucenie spadku

Czas trwania postępowania: 4 miesiące

Wniosek dotyczący zezwolenia sądu na odrzucenie spadku w imieniu dziecka został złożony przez rodziców pozostających w związku małżeńskim. Akta sprawy nie zawierały informacji na temat faktycznego sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej, sytuacji majątkowej rodziny itp. Ponieważ wraz z wnioskiem złożony został jedynie odpis aktu urodzenia dziecka, odpis aktu zgonu spadkodawcy (pradziadka macierzystego), odpis aktu małżeństwa oraz akt notarialny zawierający oświadczenia o rzeczeniu się spadku przez innych spadkobierców, sąd zobowiązał rodziców do przedstawienia dokumentów dotyczących zadłużenia spadku. Zostały one dostarczone w postaci umowy pożyczki i harmonogramu spłat. Na tej podstawie sąd ustalił, że spadek obciążony jest długami w wysokości ok. 100 tys. zł. W toku postępowania okazało się również, że rodzina zamieszkuje od ok. 5 lat w Irlandii. W tej sytuacji sąd I instancji odrzucił wniosek, powołując się na brak swojej jurysdykcji, wynikający z art. 1099 k.p.c. oraz art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003⁷³. Postanowienie sądu I instancji zaskarżyli wnioskodawcy, wskazując, że odmowa uznania swojej jurysdykcji przez sąd polski doprowadzi do konieczności orzekania przez sąd w Irlandii, w której nie obowiązują rozwiązania prawne analogiczne do odrzucenia spadku. Sąd II instancji oddalił zażalenie, słusznie przyjmując, że przywołane wyżej przepisy wyłączają jurysdykcję sądu polskiego.

W opisanym postępowaniu sądy zastosowały prawidłowo przepisy rozporządzenia nr 2201/2003, które w tym przypadku wyłączają jurysdykcję polskiego sądu opiekuńczego. Warto jednak zauważyć, że ich zastosowanie prowadziło do konieczności orzekania przez sąd w Irlandii o wykonywaniu władzy rodzicielskiej w zakresie nieznaney tam instytucji odrzucenia spadku, który znajduje się na terenie Polski. Być może w sytuacji tej należałoby skorzystać z przewidzianej w art. 15 rozporządzenia nr 2201/2003 możliwości przekazania jurysdykcji sądowi państwa członkowskiego, z którym dziecko jest szczególnie związane i który może lepiej osądzić sprawę. W tym celu sąd irlandzki powinien wezwać sąd polski do uznania swojej jurysdykcji. Należy jednak pamiętać, że taki przebieg postępowania zdecydowanie zwiększa ryzyko przekroczenia 6-miesięcznego terminu na złożenie oświadczenia w przedmiocie odrzucenia spadku.

5. WNIOSKI

Analiza wyników przeprowadzonego badania aktowego pozwala na sformułowanie wniosków w zakresie praktyki orzeczniczej w sprawach dotyczących przewidzianego w art. 101 § 3 k.r.o. zezwolenia sądu na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu.

⁷³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz. Urz. UE L 338 z 2003 r., s. 1).

1. Konieczna jest przede wszystkim ocena funkcjonalności przewidzianego w tym przepisie rozróżnienia czynności zwykłego zarządu i przekraczających ten zakres. Ponieważ podział ten ma charakter nieostry, w praktyce odnotowuje się przesuwanie jego granicy – sądy udzielają zezwoleń na dokonanie czynności, które w zasadzie nie przekraczają zakresu zwykłego zarządu. Jak już wcześniej wspomniano, czynnikiem decydującym o skierowaniu przez rodziców wniosku do sądu jest zwykle napotkanie przez nich przeszkód formalnych w dokonaniu czynności – nawet jeśli ewidentnie nie przekracza ona zakresu zwykłego zarządu. Konstrukcja prawna, która w założeniu miała cechować się elastycznością, podlega utrwalanym w praktyce obrotu prawnego schematom prowadzącym do kwalifikacji jako przekraczających zakres zwykłego zarządu wyodrębnionych rodzajowo czynności, z pominięciem ich doniosłości dla interesów majątkowych dziecka. Jednocześnie w przypadku, gdy czynność dokonywana jest bez udziału czynnika profesjonalnego (notariusz, bank, urząd), który uniemożliwia rodzicom dokonanie czynności bez zgody sądu opiekuńczego, funkcja kontrolna omawianej regulacji nie jest realizowana.

Należy wyrazić wątpliwość co do potrzeby sankcjonowania nieważnością bezwzględną dokonanej przez rodziców czynności zarządu w przypadku, gdy okazała się ona dla dziecka korzystna. Z drugiej strony, sankcja bezwzględnej nieważności może nie gwarantować ochrony interesów dziecka, nawet w przypadku dokonania niekorzystnej dla niego czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, np. z uwagi na stosowanie przepisów o ochronie dobrej wiary osób trzecich czy skutki upływu czasu. Z tego punktu widzenia instrumentem ochrony praw majątkowych dziecka może się stać odpowiedzialność odszkodowawcza rodziców związana z wykonywaniem zarządu z naruszeniem należytej staranności (art. 101 § 1 k.r.o.).

2. Z informacji statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że omawiany rodzaj spraw znacząco angażuje sądy opiekuńcze.

3. Wyniki badania wskazują, że zdecydowana większość postępowań dotyczy zezwolenia na złożenie w imieniu dziecka oświadczenia o odrzuceniu spadku. Jakkolwiek dotychczasowe poglądy doktryny oraz orzecznictwo klasyfikują te czynności jako przekraczające zakres zwykłego zarządu, można wyrazić wątpliwość, czy należy im przypisywać taki charakter w przypadku, gdy odrzucany spadek obciążony jest długami przekraczającymi jego wartość. Dopuszczenie dokonywania przez rodziców odrzucenia spadku w imieniu dziecka bez zezwolenia sądu w niewielkim stopniu zagraża jego interesom. W przypadku gdy spadek jest obciążony długami przekraczającymi jego wartość, czynność ta jest korzystna dla dziecka, natomiast reprezentowanie dziecka przy odrzuceniu spadku przedstawiającego znaczną wartość byłoby nieważne jako przekraczające zakres zwykłego zarządu. Istotą unormowania zawartego w art. 101 § 3 k.r.o. jest elastyczność oceny czynności zarządu majątkiem dziecka. Ustawodawca celowo zrezygnował z kazuistycznego wskazania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu. Brak zatem przesłanek do uznania, że odrzucenie spadku jest w każdym przypadku czynnością przekraczającą ten zakres. Ponadto ograniczenie możliwości odrzucenia spadku przez rodziców może powodować, że w niektórych przypadkach do tego

nie dojdzie. Ryzyko naruszenia interesów majątkowych dziecka w ten sposób wydaje się bardziej prawdopodobne niż niekorzystne dla niego odrzucenie spadku.

4. Konstrukcja zakładająca kontrolę sądu opiekuńczego nad wykonywaniem zarządu przez rodziców, polegająca na udzielaniu zezwolenia na dokonanie przez nich czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, jest uzasadniona, o ile sąd ten dokona oceny konkretnej sytuacji rodzinnej i konkretnej czynności. Akta badanych spraw rzadko dostarczały kompleksowych informacji na temat rodziców dziecka, ich kwalifikacji i odpowiedzialności, wykonywanej przez nich władzy rodzicielskiej, sytuacji majątkowej rodziny i dziecka. Ponadto w postępowaniach dotyczących złożenia w imieniu dziecka oświadczenia o odrzuceniu spadku w mniej niż 30% spraw możliwe było określenie wartości długów spadkowych. W mniej niż 1/4 wszystkich zbadanych spraw sądy przeprowadziły dowód z wywiadu środowiskowego kuratora sądowego. Głównym źródłem informacji są z reguły wyjaśnienia samych uczestników postępowania. Dokonane ustalenia prowadzą do wniosku, że sądy przeważnie dokonują abstrakcyjnej oceny czynności zamierzonej przez rodziców.

5. Rodzaj rozstrzygnięcia (uwzględnienie bądź oddalenie wniosku) jest czynnikiem pozwalającym na ocenę efektywności omawianego instrumentu kontroli sądu opiekuńczego nad zarządem wykonywanym przez rodziców. Jak ustalono, sądy niemal zawsze wydają zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu. Przytoczone przypadki oddalenia wniosku miały charakter wyjątkowy i nie wiązały się ze stwierdzeniem ewidentnej perspektywy naruszenia interesów majątkowych dziecka. Tym samym efektywność, a nawet potrzeba stosowania badanego instrumentu prawnego mogą budzić wątpliwości.

6. W niektórych postanowieniach sądów opiekuńczych odnotowano praktykę ogólnego formułowania sentencji orzeczenia w zakresie wydawanego zezwolenia. Orzecznictwo w badanych sprawach wykazuje rozbieżności, gdy chodzi o konstruowanie postanowień. Część sądów ogranicza się do zamieszczenia w nich samego zezwolenia, podczas gdy inne sądy precyzują sposób dalszego wykonywania zarządu przez rodziców oraz nakładają obowiązek złożenia sprawozdania z dokonanych czynności. W perspektywie ochrony dobra dziecka, w tym jego interesów majątkowych, postulować należy możliwie szczegółowe i kompleksowe formułowanie postanowień sądów opiekuńczych. We wcześniejszych rozważaniach zwrócono uwagę, że udzielenie zezwolenia na określoną czynność (np. wypłatę środków finansowych z konta bankowego) ma konsekwencje w postaci kolejnych czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu. Okoliczności te powinien dostrzegać sąd opiekuńczy.

7. Istotne znaczenie z punktu widzenia ochrony interesów majątkowych dziecka odgrywa czas trwania postępowania. Sprawy dotyczące zezwolenia na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu nie należą do przewlekłych – najczęściej postanowienie było wydawane w ciągu 3 miesięcy. Należy jednocześnie odnotować duże rozbieżności w szybkości rozpoznawania spraw w poszczególnych

sądach. W niektórych z nich załatwienie sprawy było możliwe w ciągu tygodnia. W odniesieniu do spraw dotyczących zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu dziecka warto podkreślić raz jeszcze, że żadne postępowanie nie trwało dłużej niż termin przewidziany do złożenia takiego oświadczenia (6 miesięcy).

8. Podkreślenia wymaga również niewielka liczba spraw (mniej niż 1/4), w których sąd przeprowadził wysłuchanie dziecka. Biorąc pod uwagę, że znaczna liczba postępowań dotyczyła starszych dzieci, należy zauważyć, że przepis art. 576 § 2 k.p.c. pozostaje martwy.

Summary

Jerzy Słyk – *Adjudicating in cases concerning permits to perform actions beyond the scope of ordinary administration of a child's assets*

This article consists of two parts. The first one contains a dogmatic analysis of the norms of the Family and Guardianship Code concerning the exercise by parents of administration of the child's assets, with special emphasis on Art. 101(3) FGC, which requires obtaining the court's permit for performing an act beyond the scope of ordinary administration. On the basis of existing case law of the Supreme Court and works of legal scholars, it was determined that the basic criterion allowing to distinguish acts of this kind is a potential threat to the child's economic interests. However, it was also noted that the assessment given by the Supreme Court in specific cases is strongly influenced by the effect of the act performed by the child's parents if it turns out to be beneficial from the point of view of the child's economic interests.

The second part of the paper is a report on an empirical study covering 200 files of court cases concerning the court permit for performing acts beyond the scope of ordinary administration of the child's assets. It was noted, among other things, that in practice the boundary between what is or is not beyond the scope of ordinary administration is being shifted: courts conduct proceedings concerning permits to perform acts which in principle are within the limits of ordinary administration. The decisive factor why parents apply to courts is usually the formal obstacles they encounter in performing the acts (refusal by e.g. a notary or an administrative authority to perform the act quoting Art. 101(3) FGC), even if they obviously are not beyond the scope of ordinary administration. The study shows that the vast majority of proceedings concern filing, on the child's behalf, a declaration on the rejection of inheritance. It was also determined that courts almost always grant permits to perform acts beyond the scope of ordinary administration. The cases in which applications were rejected were exceptional and did not involve ascertaining an obvious possibility of infringing the child's economic interests. Thus the efficiency of, and even the need for, applying the instrument in question may be questionable.